

Allmän Geografi

för

Folkstolor och den första Undervisningen

af

Cd. Erslev.

„Non multa sed multum“.

Bearbetning efter Danskan

af

A. E. Modeen.

Wiborg,

Clouberg & Co förlag.

1871

Företedt: *Rob. Renvald.*

Wiborg,

N. A. Zilliaci tryckeri, 1871.

författarens förord.

Det kan väl icke nekas, att geografin är ett läroämne, som bör föredragas i våra folkskolor, emedan den gifver tillfälle att visa och förklara så mycket. Jag vet ganska väl, att många lärare finnas, som alldeles ej vilja att någon lärobok skall begagnas i folkskolorna, i det enligt deras åsigt kartan är tillräcklig, eller också vilja de blott hafva en bok med en namnförteckning. Jag kan icke dela en sådan åsigt; ty jag tror, att boken är ett ypperligt stöd för minnet, — att den underlättar arbetet för läraren, så att han icke behöfver repetera så ofta och således derigenom får tid till annat; — att den befordrar barnets sjelfverksamhet, och — slutligen, att den för barnen utgör en nyttig läseöfning. — Genom att wända mig till flere framstående folkskolelärare har jag fått en mängd notiser, och resultatet häraf föreligger i denna lilla bok. Jag hoppas, att den emottages med samma wälwilja, med hwilken mina öfriga geografiska läromedel blifwit emottagna. Skulle det synas, att boken innehåller för litet för öfwersta klassen i folkskolorna, så tror jag mig, med stöd af flere framstående folkskolelärares utlåtande, kunna föreslå införandet af en annan bland mina läroböcker, N:o 4. Slutligen får jag nämna, att den olika stilen är begagnad för att antyda, hwad som skall läsas under de olika lärokurserna, nämligen det med „latinsk“ stil tryckta under den högre kursen.

Till ofwanstående ord, hvilka också funnos i den första upplagan, har jag endast att bifoga en tackfägelse till de många lärare, hvilka infört boken wid sin undervisning. Jag önskar blott, att de främdeles måtte wara nöjda dermed.

Januari 1870.

Ed. Grælev.

I denna bok äro alla höjder angifna i pariser-fot; en sådan är nära en tiondedel längre än en finsk fot.

Milen är, der icke annat uttryckligen nämnes, den geografiska, af hvilka en är ungefär 7 werst.

Graderna äro utmärkta genom tecknet °.

Inledning.

Allt, hvad Gud har skapat, betecknas med ordet *verlden*. Man inser lätt, att världen måste vara ofantligt stor, när man betänker de oändligt stora afstånden mellan himlakropparne i verdensrymden (solen med planeterna och kometerna, och dessutom fixstjernorna). *Jorden* synes oss väl vara stor, men i jemförelse med verdensrymden är den icke större än en droppe i jemförelse med hafvet.

Jorden är *rund* som en apelsin, och den afbildas derföre bäst på en *glob*; särskilda delar af jorden afbildas på *kartor*. På kartan ligger *Norr* öfverst och *Söder* nederst, *Vester* till venster och *Öster* till höger.

För vårt öga **tyckes det**, som om solen rörde sig, i det den går upp i Ö. och går ned i V. I *verkligheten* står dock solen stilla, hvaremot det är jorden, som hvälfver sig omkring sig sjelf.

Jorden har, likasom ett rullande klot, en *dubbel rörelse*. Den rör sig *omkring solen* och behöfver dertill 365 dygn och nästan 6 timmar. En sådan tidrymd kallas ett *år*, och följderna af denna rörelse äro årstiderna (vår, sommar, höst och vinter). Jorden hvälfver sig tillika *omkring sig sjelf* och behöfver dertill 24 timmar eller ett dygn. Följderna af denna rörelse äro *dag och natt*.

Den linie, omkring hvilken jorden hvälfver sig, kallas *jordens axel*. Ändpunkterna af axeln kallas *poler*, nämligen nordpol och sydpol.

Det är af stor vikt, t. ex. för sjöfarare, att kunna bestämma en orts läge. Det är derföre nödvändigt, att detta läge är sålunda betecknad på en glob eller

en karta, att man deraf kan beräkna, hvar orten ligger på sjelfva jorden. Detta sker genom att draga linier på kartan i två riktningar.

Lika långt från båda polerna **tänker** man sig derföre dragen en krets (cirkel) rundtomkring jorden; den kallas *linie* eller *eqvator* och delar jorden i tvenne lika stora delar, *det norra* och *det södra halfklotet*. Emellan eqvatorn och polerna tänker man sig draga flere andra kretsar i lika riktning med eqvatorn; dessa kallas *breddcirklar*. De viktigaste af dem äro *kräftans* och *stenbockens vändkrets*, hvaraf den förra ligger 350 mil N. och den sednare lika långt S. om eqvatorn, — vidare *den norra* och *den södra polkretsen*, hvaraf den norra ligger 350 mil från nordpolen och den södra 350 mil från sydpolen.

Man tänker sig vidare *andra* kretsar draga från båda polerna genom eqvatorn. Dessa kallas *middagslinier* eller *meridianer*, emedan alla de punkter, som ligga på samma meridian, hafva middag på samma tid. Man kan naturligtvis draga så många meridianer, som man vill.

Hela jordens omkrets är vid eqvatorn 5,400 mil. På kartan delar man eqvatorn genom meridianer i 360 delar eller *grader*.

Man antager den meridian, som går öfver ön Ferro, såsom den första och räknar derifrån de andra mot Ö. och V. Jorden delas sålunda i *det östra* och *det vestra halfklotet*. Sjöfolken antaga dock meridianen genom Greenwich (grinitsj) i England såsom den första.

På en glob eller på en karta äro således breddcirklar och meridianer betecknade, och med deras tillhjälp kan man noga beteckna, hvarest en ort ligger på kartan. Derefter beräknar man, hvar den ligger på sjelfva jorden.

Land och Watten.

Tre fjerdedelar af jordens yta äro betäckta med det saltu wattenet (hafwet), och endast en fjerdedel ligger så högt, att den bildar land.

Landet utgöres af en otalig mängd större och mindre delar, hwilka alla äro fringslutna af hafwet. De största af dessa delar kallas fastland.

Ett mindre stycke land, hwilket på alla sidor är omgifwet af watten, kallas en ö. Ett stycke land, hwilket på tre sidor är fringslutet af watten, kallas en halfö, och en smal halfö kallas en udde (landtunga, kap). Ett smalt stycke land, hwilket förenar två länder, kallas ett näs.

Det finnes 3 fastland.

1. Gamla werlden ligger på östra halfklotet. Den indelas i 3 werldsdelar, nämligen Europa, Asien och Afrika. Europa sammanhänger med Asien på en lång sträckning; men Afrika är endast förenadt med Asien genom det smala näset wid Sués.

2. Nya werlden eller Amerika ligger på westra halfklotet. Den kallas Nya werlden, emedan den först år 1492 upptäcktes af den store sjöfararen Columbus. Amerika är den fjerdde werldsdelan och indelas i Nordamerika och Sydamerika, hwilka äro förenade genom Mellersta Amerika. Mellersta Amerikas smalaste del kallas Panamå-näset.

3. Australlandet eller Nya Holland ligger på östra halfklotet och är det minsta fastland. Den stora mängd öar, som ligger S. om desamma, bildar tillsammans med fastlandet den femte werldsdelan eller Australien.

Europa, Asien och Nordamerika sträcka sig högt upp mot N.; Afrika, Sydamerika och Australien ligga mot S.

Hafwet bildar en sammanhängande wattenmassa, hwaraf ingen del är alldeles skild från det öfriga.

Ett stillastående watten, hwilket är skildt från hafwet, kallas en insjö. Ett watten, hwilket sålunda står in i landet, att det på tre sidor är omgifwet af land, kallas en bugt (vik, fjord). Ett smalt watten, hwilket förenar två större watten, kallas ett sund (kanal).

Hafwet indelas i 5 hufwuddelar, hwilka kallas *werldshaf* eller *oceaner*.

1. Södra Ishafwet ligger omkring sydpolen.

2. Stora oceanen, också kallad Stilla hafwet eller Söderhafwet, har mot S. Amerika och mot W. Asien och Australlandet.

3. Indiska hafwet har mot S. Australlandet, mot N. Asien och mot W. Afrika.

4. Atlantiska hafwet har mot S. Europa och Afrika och mot W. Amerika.

5. Norra Ishafwet ligger omkring nordpolen.

Kartan visar, att *Södra Ishafvet* utan afbrott går öfver i Stora oceanen, Indiska och Atlantiska hafven och icke har land såsom gräns. — *Norra Ishafvet* går dels utan afbrott öfver i det Atlantiska hafvet och är dels förenadt med detsamma genom Baffinsviken. Det är förenadt med Stora oceanen endast genom Beringsundet. *Norra Ishafvets* landgränser bildas af Europa, Asien och Nordamerika. — *Stora oceanen* är det största af alla haf.

Europa.

(180,000 qwadratmil med 300 millioner invånare.)

Gränser: se kartan.

Oaktadt Europa är den nästminsta af de fem verldsdelarne, är det långt vigtigare än de andra. Europa har nämligen en mycket gynsam *form*, i det hafvet på många ställen skär in i landet. Då der således icke finnas stora och otillgängliga landmassor, kan man med lätthet komma till de särskilda delarna. Detta underlättar handeln och all annan samfärdsel. Europa har tillika ett gynsamt *läge* på jorden, i det

största delen ligger inom den tempererade zonen. *) Väderleken hela året igenom (*klimatet*), som har så stort inflytande på människors och växters utveckling, är derföre hvarken för kall eller för varm, hvarken för torr eller för fuktig. Europa har visserligen icke ett så varmt klimat, som är nödvändigt till att utveckla de jättestora träd, hvilka finnas i heta zonen; men hettan är då icke heller så tryckande, att den hindrar människan i att tänka och arbeta. Härvid må man ihågkomma, att invånarnes lycka isynnerhet stöder sig derpå, att *kristendomen* är utbredd nästan öfverallt i Europa. Häraf kommer det också, att invånarne i Europa hafva den mesta upplysning och bildning (*kultur*) på hela jorden.

Den största landmassan i Europa är Östeuropa (Ryssland). Härifrån utgå två halföar, nämligen Nord-europa (Finland, en liten del af Ryssland, Sverge och Norge) och Mellersta Europa. Mellersta Europa utsträcker sig mot S. Syd-europa, hvilket omfattar tre halföar, nämligen den Pyreneiska (Spanien och Portugal), den Italienska och den Turkisk-Grekiska halfön.

Hafwet. Norra Ishafwet bildar Svita hafwet mellan Ryssland och Lappland. — Atlantiska hafwet bildar en stor mängd delar: Westerhafwet eller Nordsjön är öppet mot N.; mot SW. förena sundet vid Calais (kalä) och Kanalen det åter med Atlan-

*) Anm. Efter klimatet kan man indela jorden i 5 zoner eller bälten, nämligen 1 het, 2 tempererade och 2 kalla. Den heta zonen ligger på båda sidor om eqvatorn intill vändkretsarne; utanför denna ligger mot N. den norra tempererade och mot S. den södra tempererade, hvilka nå till polkretsarne. Från polkretsarne ända till ytterst i N. och i S. sträcka sig de två kalla zonerna. — I heta zonen råder en stark värme, som nästan är densamma hela året igenom, och der äro två årstider. Den ena är regntiden, då der dagligen falla starka regnskurar, och den andra är en torr tid, då der alldeles intet regn faller. I de tempererade zonerna framkallar den olika värmen de fyra välkända årstiderna. I de kalla zonerna äro åter två årstider, nämligen en kort sommar och en lång och mycket kall vinter. — Af ett lands belägenhet i en af dessa zoner kan man dock icke nöjaktigt beräkna dess klimat. Härom mera framdeles.

tiska hafwet. Från Nordsjön leder Skagerrak mot N. till Kattegat, hwilket genom Öresund, Stora Bält och Lilla Bält är förenadt med Östersjön. Östersjön bildar Bottniska wiken, Finska wiken och Riga=wiken. — Mellan Frankrike och Spanien ligger Spanska sjön eller Biscaya=hafwet. — Sydligare leder sundet wid Gibraltar (Gibraltär) in i Medelhafwet, hwilket är den största af alla hafssarmar. Mindre delar af Medelhafwet äro Adriatiska hafwet inwid Italien och det Grekiska öhafwet eller Arkipelagen. Härifrån leda sundet wid Dardanellerna, Marmarahafwet och sundet wid Konstantinopel in i Swarta hafwet.

Nor. Mot N. ligga Nowaja Semlja, Spetsbergen långt ut i hafwet och Lofotens=öar; långt ut i hafwet mot NW. ligga Färöarne och Island; mot W. ligga de Britiska öarne (England, Skotland och Irland); mellan Kattegat och Östersjön ligga de Danska öarne, och i sjelfwa Östersjön Öland, Gotland, Åland, Dagö och Sjel. — I Medelhafwet ligga Corsica, Sardinien, Sicilien, Cypern och många mindre öar i det Grekiska öhafwet.

Europas stater.

1. **Ryssland** är hela Östeuropa. Dessutom äro Finland och Polen dermed förenade.
2. **Sverige och Norge** omfatta Skandinaviska halfön.
3. **Danmark** omfattar norra delen af halfön Sylland och en mängd öar.
4. **Tyskland** omfattar midten af Mellersta Europa och utgöres af en mängd länder. Det wigtigaste landet är **Preussen**, hwilket omfattar största delen af Nordtyskland.
5. **Österrike** ligger mot SO. i Mellersta Europa.
6. **Schweiz** ligger mot S. i Mellersta Europa.
7. **Holland** eller Nederländerna,
8. **Belgien** och
9. **Frankrike** ligga mot W.
10. **Storbritannien** och **Irland** bildas af öar.

11. Spanien och 12. Portugal omfatta Pyreneiska halfön.

13. Italien omfattar Italienska halfön.

14. Turkiet och 15. Grefland omfatta Turkisk-Grefiska halfön.

Östeuropa.

1. Ryska riket.

Östeuropa utgör viktigaste delen af det Ryska riket, hvilket derjemte omfattar smärre delar af Nordeuropa (Finland) och Mellersta Europa (Polen) samt en stor del af Asien.

Ryska riket omfattar icke blott östra hälften af Europa, utan ock norra tredjedelen af Asien (*Sibirien* m. m.). Det är till vidden det största riket på jorden och omfattar en sjettedel af allt fastland eller inemot 400,000 qvadratmil. Detta ofantliga rike är dock glest befolkadt, och Sibirien, hvilket bildar den största delen af riket, har knappt 5 millioner invånare. Hela riket har 80 mill. inv. — Rysslands magt. har blifvit grundlagd af Peter den Store och har efterhand blifvit utvidgad af honom och hans efterträdare, i det de hafva förvärfvat sig länder från Sverge, Polen, Turkiet och asiatiska folk.

Rikets europeiska del består af kejsaredömet Ryskland och storfurstendömet Finland. Det förstnämnda innefattar tillika besittningarna i Asien.

Kejsaredömet Ryskland.

(92,000 qv. mil med 67 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

På gränsen mot Asien ligga de guldrika Uralbergen mot N. och det snöbetäckta Kaukasus mot S.; på den lilla halfön Krim, som ligger i Svarta hafvet, framströka

finnes i ymnighet dersammastädes och i steppsjöarne. I stepperna vittrar det ofta ur jorden i sådan mängd, att marken tyckes vara betäckt med snö. — *Industrin* är liflig i midten af landet och Rysslands viktigaste fabriksstad är Moskva. Af de ryska fabriksvarorna äro juftlädret och repslageriarbetena berömda. — *Handeln* befordras genom segelbara floder, kanaler, jernvägar och en mängd årsmarknader. Genom kanaler förbindas alla de omgifvande fyra hafven. Den förnämsta vattenvägen för Rysslands inre handel är Wolga. Från Wolga kan man på 3 kanalvägar komma till Nawa och Östersjön, t. ex. genom *Maria-kanalen*, som förenar en Wolgas biflod (Sjeksna) med en i Onega uttrinnande flod (Wytegra). Bland de öfriga kanalerna är den viktigaste *Ladoga-kanalen*, utmed södra stranden af sjön Ladoga, på hvilken seglingen är farlig. På jernväg kan man nu komma från S:t Petersburg till Svarta hafvet samt från Wolga till vestra gränsen. De viktigaste handelsstäderna äro S:t Petersburg, Riga, Odessa, Moskva och Nisjnij-Növgorod.

Ryssland bebos af **många olika folk**. De flesta invånarne tillhöra den *Slaviska* stammen. Till denna hör hufvudfolket *Ryssarne*, mest boende i mellersta delen, samt *Polackarne* i vestra delen. Af öfriga folkslagen äro de talrikaste: flere *Finska* folkstammar i N., *Letter*, *Lithauer* och *Judar* i V., *Tatarer* i SO. *Tyskar* finnas isynnerhet vid Östersjön och i S.

Nästan hvarenda **religionsbekännelse** finnes uti Ryssland. Den allmännaste religionen är den grekiska be-kännelsen, hvilken är antagen af Ryssarne. Polackarne äro katoliker, Tyskarne och en del Finnar äro lutheraner. Tatarerne äro muhammedaner. — Folkets *upplysning* är ännu på en låg ståndpunkt, så att de flesta bönderne hvarken kunna läsa eller skrifva. Ända till för en kort tid sedan voro bönderne *lifegna*, men Kejsar Alexander II har upphäft lifegenskapen.

Kejsarens magt är oinskränkt.

Med afseende på **förvaltningen** är Ryssland indeladt i guvernementer.

Med afseende på landets **historie** indelas Ryssland i 7 hufwuddelar: Östersjöprowinserna (Ingermanland, Estland, Lifland, Kurland), Stor-Ryssland, Lill-Ryssland, West-Ryssland, Polen, Syd-Ryssland och Öst-Ryssland.

De största **städer**na äro S:t Petersburg med 700,000 och Moskwa med 400,000 inv.

I **Östersjöprowinserna** ligga: S:t Petersburg, Kronstadt och Narwa uti Ingermanland, Reval uti Estland, Riga och Dorpat i Lifland samt Mitau i Kurland. — Där: Dagö och Ösel.

S:t Petersburg, rikets hufvudstad, är en af Europas prattfullaste städer med breda gator och storartade byggnader, såsom S:ta kyrkan och Winterpalatset. Minnesmärkar: Peter den Stores bildstod och Alexanders-kolonnen. På sjösidan försvaras staden genom den starka fästningen Kronstadt, som ligger på en ö i Finska wiken och är Rysslands wigtigaste frigshamn. — Narwa är känt genom Carl XII:s seger 1700. — Riga är en stor handelsstad med 100,000 inv. — och Dorpat är känt genom sitt universitet.

I **Stor-Ryssland** ligga Archangelsk, Nöwgorod, Moskwa, Nisjnij-Nöwgorod och Tula. — S: Nöwaja Semlja.

Archangelsk är en handelsstad. — Nöwgorod war rikets första hufvudstad. — Moskwa är rikets andra hufvudstad och utmärker sig genom sina många kyrkor, hwilkas förgyllda kupoler och torn bilda lifasom en hel skog. — I Nisjnij-Nöwgorod, som ligger wid D:as utflöde i Wolga, hållas årligen stora marknader, till hwilka flere hundratusen menniskor komma tillsammans från både Europa och Asien. — Tula har metallfabriker.

I **Lill-Ryssland** ligga Kijef och Poltawa.

Kijef war också en tid rikets hufvudstad. — Poltawa är känt genom Carl XII:s nederlag 1709.

I **West-Ryssland** är Wilno största staden.

I **Polen** är Warschau hufvudstad och har 250,000 invånare.

I **Syd-Ryssland** ligga wid Swarta hafwet Odesja och Sewastopol.

Odesså är en stor handelsstad med 100,000 inv. — Sewastopol ligger på Krim och är känt genom Orientaliska kriget.

Wid Don bo de Donska Kosakerna.

I Öst-Ryssland ligga Kasan, Saratof och Astrachan.

Kasan och Saratof idka handel med fäd. — Astrachan idkar fiske.

Storfurstendömet Finland,

Suomi, Suomenmaa.

(6,800 qm. mil med $1\frac{3}{4}$ mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Finland är beläget mellan 60 och 70° n. br. samt mellan 38 och 50° ö. l. Största längden utgör 108 finska mil, från N. (vid Tana-elf) till *Hangöudd* (Hankoniemi), sydligaste spetsen. I Ö. och V. utgör största utsträckningen 67 f. mil.

Finland är uppfyllt af berg, af hvilka dock intet är särdeles högt. Den högsta bergstoppen, *Peldoiwi*, i landets nordligaste del, är endast 2,000 fot hög. *) Höjdssträckningarne i landets norra del hafwa en höjd af 1,000 fot och derutöfwer. De sänka sig söderut till 3 à 400 fot samt innesluta och genomdraga ett högländ, hvilket upptager största delen af landet. Detta högländ sänker sig småningom mot kusten i W., som i allmänhet är låg och fladt. Här finnes landets största slätt, wid *Bottniska wicens* mellersta del. Mot S. stupa höjderna brant i hafwet och bilda en mängd uddar. Utanför södra kusten ligga otaliga klippöar eller skär. Om också hafwet utanför är upprördt, är watten temligen lugnt innanför öarne, i de så kallade skärgårdarne. Största skärgården är *Ålands skärgård* (*Åhwenanmaa*), wid inloppet till *Bottniska wiken*. På westra kusten förekommer skärgård endast här och der, såsom i *Bottniska wicens* smalaste del *Dwarken* (*Merenkurkku*).

*) Hafwets yta är så jemn, att den anses vara lika öfverallt, och när man omtalar ett bergs höjd, menar man dermed, huru högt det ligger öfwer hafwet.

Finlands förnämsta höjdsträkning kallas Maanseltä. Den sträcker sig från norska bergen mot N., först längs gränsen mot Norge och sedan genom finska Lappland till ryska gränsen. Här böjer den sig mot S. och bildar delvis gränsen, tills den böjer sig mot SÖ. inåt Ryssland.

Från Maanseltä gå två hufvudåsar tvärsigenom landet ända till Bottniska wiken: 1. Suomenseltä, som skiljer Österbotten från Karelen, Sawolaks, Lappmark och Satakunda. 2. Salpausseltä, som först går genom Karelen och sedan går nära gränsen mellan Sawolaks, Lappmark och Satakunda i N. samt Karelen, Rymland och Egentliga Finland i S.

De två sistnämnda åsarne äro förenade genom 4 forare åsar, nämligen Karjalanseltä, Sawonseltä, Hämeenseltä och Satakunnanseltä.

Från Salpausseltä sträcker sig åt SW. Lohjanseltä ända till landets sydligaste spets Hangöudd (Hangoniemi), åt SÖ. Åhräpäänseltä in i Ingermanland.

Från Maanseltä sträcker sig åt S. Dunasseltä längs Muonio och Torne-elf ända till Bottniska wiken, åt SW. Rainunseltä ända till Suomenseltä.

På **sjöar och floder** är Finland mycket rikt. Det kallas därför med rätta „de tusen sjöars land“. Särdeles rik på sjöar är den del af landet, som ligger mellan Suomenseltä och Salpausseltä. Den liknar „ett med öar fullströdt haf“ och kallas af utlänningar den Finska sjöplatån. Här finnas otaliga sjöar, förenade genom sund och strömmar.

Höglandets wattendrag förena sig stråttvis till några få utlopp, hvilka därför bilda landets wattenrikaste floder. Låglandets watten afledes genom en mängd mindre floder. I följd af landets ojämnhet och stengrund äro wattendragen strida samt upphylla af forsar och wattenfall.

Genom de nämnda höjdsträkningarna uppstå fem hufvudwattenområden.

1. **Norra området** med Enareträsk (Snarjärwi), som utfaller genom Patsjoki, och med Tana-elf (Tenosjoki), som är gränslod mot Norge. Båda floderna utfalla utom landets gränser samt i wifar af Norra Ischafwet.

2. **Nordvästra området** med utlopp i Bottniska wiken norra del: Torne-elf (Tornionjoki), som jemte sin biflod

i landets nordliga och östliga delar. Kalk brännes mycket i Nyland och Egentliga Finland. Allmännaste stenarten är granit. — *Industrin* fyller icke behofvet. De flesta fabrikerna finnas i södra delen och förnämsta fabriksstaden är Tammerfors. Skeppsbyggeri bedrifves mycket och isynnerhet i Österbotten. I södra Österbotten är allmogen särdeles händig i allehanda slöjder. I trakten af Åbo och Björneborg väfvas mycket bomullstyger, i trakten af Nystad och Raumo tillverkas mycket träkärl. — Den inre *handeln* är föga liflig, men den utländska handeln och fraktfarten äro ganska lifliga. För att befordra handeln har man grävt *Saima-kanal*, som leder från Finska viken (Wiborg) till Saima, så att fartyg kunna komma från hafvet till Saima och dess tillflöden. *Jernvägar* äro anlagda från Helsingfors till Tavastehus samt till Wiborg och S:t Petersburg. De förnämsta handelsstäderna äro Wiborg, Helsingfors, Åbo, Björneborg och Uleåborg.

Invånarne äro till största delen *Finnar*, med hvilka *Lapparne* äro beslägtade. *Svenskar* finnas på Åland samt i södra Nyland och södra Österbotten. *Ryssar* och *Tyskar* finnas mest i Wiborgs län. *Zigenare* finnas spridda i hela landet. Tätast befolkad är sydvestra delen.

Religionen är den *lutherska*. Ryssarne och en mindre del Finnar i landets östligaste delar bekänna den grekisk-katolska läran. För den lärda *bildningen* finnas 1 universitet i Helsingfors och en mängd andra skolor. Bland allmogen är läskunnigheten ganska allmän. För bildandet af folkskolelärare finnes ett seminarium i Jyväskylä.

Finland utgör en oskiljaktig del af det Ryska riket, hvars kejsare är *storfurste till Finland*. Men Finland har sina egna lagar och en från den ryska skild förvaltning. Befolkningen sänder sina ombud till *landtdagarne* och i spetsen för förvaltningen stå en *generalguvernör* och *kejserliga senaten*. Länen styras af *guvernörer*.

Finland har i flere århundraden varit förenadt med Sverge och är sedan år 1809 förenadt med Ryssland.

Finland indelas för förvaltningen i 8 län: 1. Nylands, 2. Åbo och Björneborgs, 3. Tavastehus, 4. Wiborgs, 5. St Michels, 6. Kuopio, 7. Wasa samt 8. Uleåborgs och Kajana.

Det minsta, men tätast befolkade bland länen är Nylands län (200 qv. mil). Störst, men glesast befolkadt är Uleåborgs län (3,000 qv. mil).

I historiskt hänseende indelas Finland i 9 landskap, nämligen: Egentliga Finland (Varsinais Suomi), Åland (Ahvenanmaa), Satakunda (Satakunta), Nyland (Nusima), Tavastland (Häme), Karelen (Karejala), Savolaks (Savo), Österbotten (Pohjanmaa) och Lappland (Lappi).

För lagskipningens vårdande finnas *hofsätter* i Åbo, Wasa och Wiborg.

Vården om religion är anförtrord åt *erkebiskopen* i Åbo samt åt *biskoparne* i Borgå och Kuopio.

De flesta *städerna* ligga vid kusten. Störst äro Helsingfors med 30,000, Åbo med 20,000, Wiborg med 12,000 samt Tammerfors, Björneborg och Uleåborg hwardera med 7,000 inv.

1. Nylands län

ligger längs Finnska wiken, från Hangöudd i W. till Rymmene-elf i Ö. Alla länets städer ligga vid kusten, nämligen Helsingfors (Helsinki) med fästningen Sveaborg (Viapori), Borgå (Borvoo), Lovisa (Loviisa) och Ekenäs (Tammisaari).

Helsingfors, beläget på en halfö, är Finlands hufvudstad och till en del utmärkt väl byggt. Har två förträffliga hamnar och med afseende på införseln den största handelsrörelsen i landet. På sjösidan förswaras staden genom den starka fästningen Sveaborg, som ligger på Wargården. — Borgå har god handelsrörelse. — Ekenäs är känt genom sin hvarfsbuk.

2. Åbo och Björneborgs län

utgöres af landets sydvestra del och Ålands skärgård. På fastlandet ligga vid kusten städerna Åbo (Åbo), Näs-

dendal (Raantali), Nystad (Nusikaupunki), Raumo (Rauma) och Björneborg (Pori). På Åland ligger Mariehamn (Maarianhamina).

Åbo är landets äldsta stad och en af dess wigtigaste handels- och fabriksstäder. Af stadens byggnader märkes den gamla domkyrkan. Wid Aura-åns mynning ligger Åbo flott, det äldsta i landet. — Rådendal är en ringa stad, bekant för sin yllestickning. — Nystad och Raumo idka handel med träkärl. — Björneborg utför mycket plantor och bräder samt idkar stark sjöfart och skeppsbyggeri.

Röpingar äro Salo, wid en wik af Östersjön, och Skalis, wid Kyrösjärwi.

3. Tavastehus län

ligger W. om Päijäne och, lifasom S:t Michels och Kuopio län, i det inre landet. Har städerna Tavastehus (Hämeenlinna) och Tammerfors (Tampere).

Inwid Tavastehus ligger flottet Kronoborg eller Tavastehusborg, det näst äldsta i landet. — Tammerfors ligger i en naturfön nejd mellan Näsijärwi och Pyhäjärwi. Har en stor bomullsfabrik m. fl. fabriker och är jemte Kuopio inre landets största stad.

4. Wiborgs län

utgör landets sydöstra del. Wid Finska wiken ligga Wiborg (Viipuri) och Fredrikshamn (Hamina), wid Saima Willmanstrand (Lappeenranta), wid Ladoga Räksholm (Räkisalmi) och Sordawala (Sortawala).

Wiborg ligger wid Saima-kanals mynning och har derföre af alla landets städer den största utförsel af trävaror. Staden har ruiner af ett flott och är befäst. — I Fredrikshamn är landets kadetskola. — Räksholm och Sordawala idka handel på S:t Petersburg.

Öar. I Finska wiken Hogland (Suursaari); — i Ladoga Wälamo och Konewits (Kononsaari), begge med grekiska kloster.

5. S:t Michels län

ligger mellan Päijäne och Orivesi. Det är uppsyldt af sjöar, hwilka intaga mer än hälften af ytan. Städerna äro alla ringa: S:t Michel (Mikkeli) wid Saima, —

Nyflott (Sawonlinna) mellan Enonvesi och Pihlajawesi, — samt Heinola wid Tyränkö-ström.

Mellan Pihlajawesi och Puruvesi ligger i en naturfön nejd den långsmala ön Pungaharju.

6. Kuopio län,

från Reitele i W. till ryska gränsen i N., har städerna Kuopio och Joensuu.

Kuopio, i ett vackert läge wid Kallawesi, har 5,000 inv. och är lifasom Åbo och Borgå biskopsäte. — Joensuu, wid Pielis-elf, är en ringa stad med god handel.

Köpingar: Markaus, wid Enonvesi, med en mekanisk verkstad; — och Idensalmi (Iijalmi), N. om Kuopio.

Kända från 1808 års krig äro Toiwala, nära Kuopio, och Idensalmi med Wirta=bro.

7. Wasa län

sträcker sig från Bottniska wakens mellersta del till Reitele och Päijäne. Wid kusten ligga Kristinestad (Kristina), Raskö (Raskinen), Nikolai stad eller Wasa (Waasa), Ny=Karleby (Nusi Kaarlepy, Joensuu), Jakobstad (Pie-tarjaari) och Gamla=Karleby (Kokkola). I det inre landet ligger Szwäskylä, wid Päijänes norra ända.

Största staden är Wasa med 4,000 inv. Är säte för en hofrätt lifasom Åbo och Wiborg, samt idkar betydlig handel lifasom Kristinestad. — Raskö, ringa stad med förträfflig hamn, idkar strömmingsfiske. — Szwäskylä har ett folkskoleseminarium.

I Österbotten äro flere orter kända från 1808 års krig, såsom Lappo=Storby, Suutäs, Drawais, Kemolaks (i Ålæborgs län) o. a.

8. Ålæborgs och Kajana län

är det nordligaste af länen. Wid kusten ligga Brahestad (Raabe), Ålæborg (Dulu), Kemi och Torneå (Tornio). I det inre landet ligger Kajana (Kajaani).

Brahestad har af alla landets städer den största handelsflottan. — Ålæborg har af alla landets städer den största utförsel af tjära. — De öfriga städerna äro obetydliga.

N. om Torneå ligger berget Namasaksa, hvilket midsommartiden besökes af dem, som wilja se midnattssolen.

Länets nordligaste del, finska Lappland, indelas i Lappmarker.

2. Sverige och Norge.

Gränser: se kartan.

Desja länder omfatta Skandinaviska halfön, hvilken sträcker sig från Östersjön upp till Norra Ishafvet.

Hafvet skär öfverallt in med djupa fjordar, och utanför kusterna ligga tusentals klippöar eller skär. De största öarne äro Lofoten i Norra Ishafvet utanför Westfjorden, Öland och Gotland i Östersjön. — De viktigaste fjordarne på Norges kust äro Kristianiafjord, Trondhjemsfjord och Westfjord.

Skandinaviska halfön indelas i en nordlig och en sydlig del; mellan dem är en bred sänkning, hwari sjöarne Wenern, Wetteren och Mälaren ligga.

Landet N. om de stora sjöarne är bergland. Från N. till S. sträcker sig en bergmassa, Rölen, hvilken i N. bildar gränsen mellan Sverige och Norge. I Norge utbreder den sig mot SW. under namn af Dovrefjeld och Langfjeld, och når till västkusten, der den stupar brant i Atlantiska hafvet. Af de många uddarne må märkas: Nordkap, Norges och hela Europas nordligaste punkt, och Lindesnäs, Norges sydligaste punkt.

Bergmassorna resa sig så högt, att stora sträckningar äro betäckta med evig snö; de högsta bergstopparne finnas på Langfjeld och nå en höjd af 8,000 fot. — I Sverige sluttar bergmassan småningom ned mot Bottniska viken och de stora sjöarne. I det nordliga Sverige äro bergen låga och bilda flacka bergslätter, kallade *Lappmarker*.

Hela berglandet är rikt på sjöar och floder. *Flo-derna* eller *elfvarna* äro föga segelbara, ty de bilda en mängd vattenfall eller *forsar*.

Floder. I Sverige rinna gränsfloden Torne=elf, Dal=elfven och Göta=elf (stad: Göteborg). Göta=elf afleder sjön Venern och bilkar Trollhätte=wattenfallen, hvilka jemte Smatra äro de största i Europa. — Norges vigtigaste flod är Glommen.

Landet **S.** om de stora sjöarne har några klippfulla trakter. Söndligaste delen, Skåne, är en slätt.

Klimatet på halfön är i följd af dennas stora utsträckning mycket olika i N. och S. Men det är också olika i Norge och Sverige. Norge erhåller nämligen en stor mängd värme genom Golfströmmen och har ett hafsklimat. Då den varma sjöluften plötsligen afkyles genom att stöta mot de kalla bergen, är luften mycket fuktig. I Bergen regnar det tre till fyra gånger så mycket som hos oss. — I Sverige, hvilket genom den stora fjällmassan skiljes från Atlantiska hafvet, närmar klimatet sig mera ett fastlandsklimat.

Halföns **invånare** äro *Svenskar* och *Norrmän*, hvilka äro beslägtade med Danskarne och Isländarne. Dessa folk kallas alla *Skandinaver* och deras språk likna hvarandra mycket. I halföns nordliga delar finnes ett mindre antal *Lappar* och *Finnar*, hvilka nära sig af fiske och renskötsel.

Religionen är den lutherska och *folkupplysningen* allmän.

Konungarikena Sverige och Norge hafva en gemensam **konung**. Norge har i flere århundraden varit förenadt med Danmark; men då det blef skildt derifrån 1814, ingick det en förening med Sverige, dock sålunda, att det är oafhängigt af Sverige och styres efter sin egen grundlag.

Sverige.

(8,000 qm. mil med 4 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Af **näringsarne** är *åkerbruket* den vigtigaste. De bördigaste delarne af landet äro Skåne och slätterna kring de stora sjöarne. De öfriga delarne hafva san-

dig och stembunden jordmån. I N. är åkerbruket osäkert i anseende till ofta inträffande nattfroster. — Näst åkerbruket är **bergsbruket** Sverges viktigaste näring. Tvärsöfver mellersta Sverige sträcker sig ett bälte, som är rikt på metaller, såsom koppar och framför allt jern. En följd häraf är, att metallvaruindustrin drifves starkt.

För att befordra handeln har man anlagt en sjöhandelsväg tvärsigenom landet. Från Östersjön leder nämligen *Göta-kanal* genom Vettern till Venern och sedan leder *Trollhätte-kanalverk* förbi vattenfallen i Göta-elf. — *Jernvägar* leda från Stockholm till Göteborg, Malmö och flere andra städer.

Sverige indelas i 3 delar, nämligen *Swealand* i midten, *Götaland* i S. och *Norrland* i N. Dessa hufvuddelar indelas åter i landskap och för förvaltningen i län.

I *Swealand* ligga Stockholm, Upsala, Falun och Gefle.

Stockholm är Sverges hufvudstad och har 130,000 inv. Staden har ett utmärkt vackert läge wid Mälarens utlopp i Östersjön. — Upsala, i Uppland, har ett universitet och en berömd domkyrka. — Falun, i Dalarne, har en stor koppargruwa. — Gefle är en handelsstad.

I *Götaland* ligga Norrköping, Kalmar och Karlskrona i Ö., Malmö och Lund i Skåne samt Göteborg i N.W.

Norrköping, i Östergötland, är en anseelig fabriksstad. — Kalmar, i Småland, har ett flott, der Kalmarunionen stiftades 1397. — Karlskrona är Sverges krigshamn. — Malmö, som ligger wid Öresund och wid jernvägen, utför Skånes fäb. — Lund har lifasom Upsala en berömd domkyrka och ett universitet. — Göteborg, i Westergötland, är en rik handelsstad och Sverges andra stad med 50,000 invånare.

I *Norrland* ligga på kusten flere mindre städer, såsom Sundswall och Umeå.

Norge.

(6,000 qm. mil med 1,700,000 inv.)

Gränser: se kartan.

Genom bergen indelas Norge i 3 hufvuddelar, nämligen det Söndenfjeldske, det Westenfjeldske och det Nordenfjeldske.

Af **näringarne** är *åkerbruket* af mindre vigt, emedan Norge är ett bergland, och årligen införes mycket spanmål. — Deremot gifva *skogsbruk* i S. och *fiske* längs hela vestra kusten stora inkomster. Årligen samlas öfver 25,000 menniskor vid Lofoten för att fånga sill och torsk. En mängd fisk utföres till Spanien och andra katolska länder, der man under fastan äter fisk. — I det Nordenfjeldske Norge infinna sig äfven om våren en tallös mängd *ejderfåglar* och andra sjöfåglar, hvilkas värde isynnerhet består i dunet, som tages ur boet. — *Sjöfarten* är i Norge synnerligen betydande, och Norrmännen äro kända på hela jorden såsom ett ypperligt sjöfolk.

Norges största städer äro Kristiania med 70,000 och Bergen med 30,000 inv.

I det Söndenfjeldske ligger wid kusten Kristiania.

Kristiania är Norges hufvud- och universitetsstad.

I det Westenfjeldske och Nordenfjeldske ligga längs kusten: Stawanger, Bergen, Trondhjem och Hammerfest.

Stawanger och Bergen äro hufvudorterna för fiskehandeln. — Trondhjem har en af Nordens största och äldsta domkyrkor. — Hammerfest är jordens nordligaste stad.

3. Konungariket Danmark

(700 qm. mil med 1 1/2 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

omfattar Danska öarne och den nordliga delen af halvön Sylland.

Till Danmark hör för närvarande endast den nordliga delen af halfön Jylland eller det egentliga *Jylland*, sedan den öfriga delen, *Slesvig* och *Holstein*, 1864 blifvit förenad med Preussen.

Af de **Daniska öarne** ligger Bornholm ute i Östersjön. Mellan Östersjön och Kattegat ligga Själland, Falster, Laaland (låland), Fyen och Langeland.

Danmark är ett **lågland**.

Jyllands östra kust och alla öar, med undantag af det bergiga Bornholm, äro fruktbara samt här och der beväxta med små skogar af bok och ek. Midt igenom halfön går en sandås med många hedar, nordligast slutande i udden *Skagen*. Vid den långgrunda vestkusten ligger en smal rad af „Klitter“ eller düner, d. ä. sandmassor, uppkastade af hafvet. Tvärsigenom hela halfön går *Limfjorden*.

Klimatet är mildt, så att sunden sällan tillfrysar.

De viktigaste **näringarne** äro jordbruk och boskaps-skötsel. Emedan landet är omgifvet af hafvet, äro sjöfart och handel vidsträckta. Jernvägar finnas rätt mycket.

Religionen är den lutherska. I bildning stå Danskarne mycket högt.

Danmarks enda stora stad är hufvudstaden Köbenhavn (Köpenhamn) med 180,000 inv.

Köbenhavn ligger på Själland wid Öresund och är i följd af sitt läge en liflig sjöhandelsstad, ty Öresund är likasom sunden wid Calais, Gibraltar och Konstantinopel en af världshandels portar, hvilken årligen genomföres af omkring 20,000 fartyg. I Köbenhavn finnes rikets universitet.

Bland landets öfriga städer märkas: Helsingör på Själland, Odense på Fyen och Århuus (år) i Jylland.

Helsingör ligger wid smalaste delen af Öresund. — Odense är Danmarks andra stad med 18,000 inv. — Århuus är Jyllands viktigaste handelsstad.

Danmarks **biländer** i Europa äro Färöarne och Island.

Färöarne äro höga och kala klippor. — Island (1850 qv. mil med endast 60,000 inv.) har höga, snötädda fjäll samt många vulkaner eller eldsprutande berg, såsom Hekla, och heta källor, såsom Geysir, hvilken kan uppfasta en tjock wattenstråle af 100—200 fots höjd.

Färöarne och södra Island uppvärmas af Golfströmmen och hafva derföre en mild vinter. På Färöarne kan endast korn odlas, men på Island mognar säden icke, emedan sommaren är kylig och fuktig. I följd af denna fuktighet är gräsväxten på dessa öar ymnig och derföre idkas der en ypperlig fårskötsel. Denna jemte fiske och fågelfångst („ejderfåglar“, „fågelberg“) är Färöingarnes och Isländarnes vigtigaste näring. Såsom bränsle begagnas på Island drifved.

Mellersta Europa

omfattar alla länder från Polen i Ö. till Atlantiska hafwet i W.; från Östersjön och Nordsjön i N. till Pyreneerna, Medelhafwet och Alperna i S. — De rifen, hvilka ligga i Mellersta Europa, äro således: Danmark, Tyskland, Österrike-Ungarn, Schweiz, Holland eller Nederländerna, Belgien och Frankrike.

Mellersta Europas kuster äro låga; men ju längre man kommer inåt mot midten, ju mera höjer sig landet, tills man når Mellersta Europas berg. Dessa äro genom större och mindre slätter skilda från Alperna, hvilka äro Europas högsta berg. Man kan således i Mellersta Europa efter höjden urskilja tre afdelningar, nämligen låglandet, Mellersta Europas berg och Alperna.

1. *Mellersta Europas lågland* är flackt, och skogar, mossar och fruktbara landsträckor finnas om hvarandra. Rysslands norra landtrygg fortsättes mot V. längs Östersjöns kust ända in i Jylland, och Jyllands hedar fortsättas mot S. i Hannover. De danska „Klitter“ fortsättas under namn af *düner* längs Nordsjön ända in i Holland och Belgien, dels på öar och dels på fasta landet. Dessa öar, kallade de *Friesiska*, hafva

uppkommit genom ödeläggande stormfloder, hvilka hafva sköljt in öfver landet. Innanför dünerna finnes ett bräm af utomordentligt fruktbar jordmån, kalladt *marsk*.

(Månen och solen hafva en stark dragningskraft, hvilken i de större hafven framkallar en omvexling af hög- och lågvatten, det så kallade *tidvattnet*. Högvattnet kallas *flod* och lågvattnet *ebb*. Under omkring 6 timmar är det flod, och under omkring 6 timmar ebb. Olikheten mellan vattnets höjd kan i det stora hafvet nå 30, 50, ja 100 fot; vid Jyllands vestra kust är den 10 fot).

Innanför de Friesiska öarna är vattnet temligen lugnt, och under flottiden för floden en mängd fin lerjord med sig. Denna qvarstadnar, när vattnet åter drager sig tillbaka, och efterhand uppkommer sålunda land. Invånarne söka nu att genom dammar skydda ett sådant land mot hafvets öfversvämningar. Dammarne höjas efterhand till starka och höga vallar. Emedan marskerna äro bildade af den feta leran och mycket fruktbara, egna de sig ypperligt för boskapskötsel.

2. *Mellersta Europas berg* bilda en stor båge från Medelhafvet till inemot Svarta hafvet. De utgöra 3 afdelningar, nämligen *Högfrankrike* i V., *Mellersta Tysklands berg* i midten och *Karpaterna* i Ö.

I Högfrankrike finnas *Cevennerna*, hvilka skiljas från Alperna genom *Rhône-dalen*. — Bland Mellersta Europas berg märkas i V. *Jurabergen* (sjyra), hvilka skiljas från Alperna genom den *Schweiziska högslätten*; *Vogeserna* och *Schwarzwald*, mellan hvilka *Rhen-dalen* ligger. I N. finnes *Harz-berget*, hvars högsta spets kallas *Blocksberg*. I midten framstryka bergskedjor, hvilka dels skiljas från Alperna genom den *Tyska högslätten* och dels omsluta *Böhmens terrassland* (Sudetera, Erzgebirge och Böhmerwald). — I Ö. bilda *Karpaterna* en båge utanför den stora *Ungerska slätten*.

3. *Alperna* bilda likaledes en båge, men den är vida kortare, i det den endast når från Medelhafvet i V. till Adriatiska hafvet i Ö. De äro högst i midten,

och den högsta spetsen är *Montblanc* (mångblang), 14,800 fot. Namnet betyder det hvita berget, emedan *Montblanc*, likasom för öfrigt många andra bergstoppar i Alperna, är hvitt af isfält (kallade „Gletscher“) med *evig snö*.

För samfärdseln är det gynsam, att på Alperna finnas många *sänkningar* eller *pass*, genom hvilka man kan komma från Mellersta Europa till Italien. Dessa pass äro icke allenast gjorda tillgängliga för fotgängare, utan med stor möda och omkostnad äro de omdanade till förträffliga landsvägar. För branthetens skull gå dessa i många vändningar och äro på många ställen inhuggna i klippväggarna; öfver floder och afgrunder äro broar anlagda, t. ex. Djefvulsbron.

När värmen om våren och sommaren smälter snön på bergen, nedstörta ofta snömassor eller *lavinor*, och för att skydda resande, har man på många ställen byggt täckta vägar. De nedstörtande lavinerna glida då ned öfver taket, utan att göra skada. Genom 3 pass gå jernvägar, och nyligen har man sprängt en underjordisk väg (en tunnel) genom ett berg, hvilket är inemot två mil bredt. Genom denna tunnel går jernvägen från Frankrike till Italien.

Floder. Genom det Mellersta Europas lågland rinner en mängd floder, hvilka alla, med undantag af Rhen, upprinna på Mellersta Europas berg. Dessa floders lopp visar tydligt, att Mellersta Europa sluttar mot hafvet i N. och W.

Till Östersjön rinna *Weichsel* (städer: Warschau och Danzig) och *Oder* (städer: Breslau och Stettin).

Till Nordsjön rinna *Elbe* (städer: Dresden och Hamburg), *Wefer* (stad: Bremen), *Rhen* (städer: Straßburg och Köln), *Maas* (stad: Rotterdam) och *Schelde* (stad: Antwerpen), hvilka tre sistnämnda förena sig wid utloppet.

Till Kanalen rinner *Seine* (sän) (städer: Paris, Rouen (ruäng) och Le Havre (löavr)).

Till Atlantiska hafvet rinna *Loire* (läär) (stad: Nantes (nangt)) och *Garonne* (stad: Bordeaux (bårdå)).

Rhen (Rhein) upprinner på S:t Gotthard, hvilket är ett af hufvudbergen på Alpena. Den rinner mot N. genom Schweiz och strömmar genom Bodensjön åt V. ända till staden Basel. På sin väg genom Schweiz är den icke segelbar; ty dess lopp är alltför stridt, emedan den är inklämd mellan klippor. Från Basel flyter den genom den stora Rhendalen (städer: Basel, Strassburg och Mainz) och vid norra ändan af denna dal upptager den *Main* från Ö. — Sedan den vid Köln inkommit i låglandet, blir den en bred, jemnt flytande ström, hvilken är segelbar för mycket stora skepp. I Holland förenar den sig med *Maas* och *Schelde*, och dessa floder bilda nu ett stort *delta*, som utgöres af en mängd öar. — Rhen är af stor vikt icke allenast för Holland och Belgien, hvilka ligga vid deltat. Dagligen färdas på den många segel- och ångfartyg, som föra resande och varor till och från den inre delen af Mellersta Europa. Man kan här af inse, huru viktiga floderna äro för samfärdseln. Förut, då man icke hade jernvägar, var deras vikt visserligen större än nu; men floderna befaras dock ännu ganska mycket, emedan seglatsen på dem är långt billigare än färden på jernvägarna. Färden nedför floderna går naturligtvis lättast, och de begagnas derföre mycket till „flötning“ af ofantliga massor timmer från de inre skogrika trakterna till kusterna.

Vattnet från sydsidan af Mellersta Europas berg och från nordsidan af Alpena strömmar ned åt slätterna mellan dessa berg och bildar Rhen mot N., Rhône mot W. och Donau mot S.

Till Medelhafvet rinner Rhône, hvilken lifasom Rhen kommer från S:t Gotthard och strömmar åt W. genom Genève-sjön. Vid Rhon vänder den sig mot S. (städer: Genève (Genèw) och Lyon (liång)).

Till Swarta hafvet rinner Donau, hvilken är 400 mil lång och Europas näst-största flod. Den rinner först åt S. genom Österrike; i Ungarn vänder den sig mot S. och i Turkiet rinner den åter mot S. (städer: Wien, Buda och Pest).

Klimat. Mellersta Europas lågland har ett hafsklimat till följd af hafvets närhet; men ju längre man kommer in i landet mot Ö., dessmera går det öfver i ett fastlandsklimat. I Ungarn regnar det sålunda endast hälften så mycket som hos oss. — Man skulle tro, att i Mellersta Europa värmen mycket tilltager åt S.; detta är dock icke fallet, emedan Mellersta Europa småningom höjer sig mot S. Ty ju högre en ort ligger öfver hafsytan, ju kallare är den. På de höga Alperna äro många qvadratmil täckta af *evig snö*. — *Växtverlden* är också temligen densamma; dock visar sig någon olikhet. I norra delen bakas, likasom hos oss, det mesta brödet af råg. I Frankrike och det sydliga Mellersta Europa utgör deremot hvetet brödfödan („franskt bröd“). Vinrankan, hvilken i norra delen endast under varma somrar bär söta drufvor, är mycket vigtig i de sistnämnda landsträckorna, och Frankrike är det land på jorden, som framalstrar det mesta och bästa vinet. I vinländerna säljes vinet för ringa pris och drickes likaså mycket som öl hos oss; bränvinet känner man deremot icke.

Religionen i Mellersta Europa är i N. *protestantisk*, i S. och V. *katolsk*. I Nordtyskland finnas nästan endast lutheraner och i Holland endast reformerta. Den reformerta läran har också spridt sig inom en del af Schweiz. I Österrike-Ungarn, Belgien och Frankrike finnas deremot katoliker.

Folkupplysningen är till en del beroende af religionen. I de katolska länderna är folket i allmänhet mindre upplyst.

4. **Kejsaredömet Tyskland.**

(10,000 qm. mil med 40 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

I början af vårt århundrade hade den franska kejsaren Napoleon I underkufvat en stor del af Europa. Utom Frankrike beherrskade han Spanien, Italien,

Belgien, Holland och vestra Tyskland. De europeiska furstarne förenade sig nu för att störta hans välde, hvilket också lyckades. De sammanträdde derefter till en „kongress“ i Wien för att ordna Europas statsförhållanden. Här bildades af några och trettio stater det *Tyska förbundet*, hvars syfte det var, att de ömse- sidigt skulle hjälpa hvarandra. Till att leda de gemensamma angelägenheterna inrättades förbunds-för- samlingen i Frankfurt am Main, till hvilken de tyska staterna sände sina ombud. Mellan de två mäktigaste staterna i förbundet, konungariket Preussen och kejsaredömet Österrike, herrskade emellertid afundsjuka, hvilken ändteligen föranledde ett krig 1866. Preussen segrade i kampen. Österrike måste utträda ur förbundet och detta upplöstes. Preussen intog flere förbundsstater och förskaffade sig öfvervalde öfver de andra. Mellan Nordtysklands stater upprättades nu ett förbund, det såkallade *Nordtyska förbundet*, under Preussens ledning. Till detta förbund slöto sig under Tysklands sista krig mot Frankrike äfven de sydtyska staterna.

Man kan indela Tyskland i **två afdelningar**, nämligen Nordtyskland och Sydtyskland. Gränsen mellan dem är Mainfloden.

Tyskarne äro i många afseenden ett framstående folk. Den tyska **industrin** är en af de första på jorden och täflar med den engelska och franska. **Folkupplysningen** är så allmänt utbredd, att endast få länder deruti stå högre.

Nordtyskland omfattar 21 stater. Stufvudmagten är konungariket Preussen. Bland de öfriga staterna märkas konungariket Sachsen, de sachsiska hertigdömena, storhertigdömena Mecklenburg och Oldenburg och de 3 fria städerna Lübeck, Hamburg och Bremen.

Sydtyskland omfattar konungarikena Baiern och Württemberg, storhertigdömena Baden och Hessen och riksländerna Elsass och Lothringen.

Elsass och Lothringen har Tyskland under sista kriget eröfrat af Frankrike. Dessa landskap äro ställda under Tyska kejsarens regering såsom omedelbara riksland.

De tyfsta staterna äro förenade till ett rike, kalladt Tyska riket. Konungen af Preussen är rikets kejsare.

Konungariket Preussen

(6,400 qm. mil med 24 mill. inv.)

utgör två tredjedelar af Tyskland och omfattar största delen af Nordtyskland. Genom Mecklenburg och de sachsiska herfigdömena är det indeladt i en östlig och en västlig del.

Ifrån ett litet rike har konungariket Preussen under loppet af endast halftannat århundrade utvecklat sig till en af Europas „stormagter“. Bland de preussiska konungarne må Fredrik II nämnas såsom den, hvilken isynnerhet förskaffade sitt rike anseende. Preussen har också merendels haft en kraftfull styrelse och en talrik, välrustad krigshär, hvartill kommer, att bildningen i landet står mycket högt. I början omfattade det endast kurfurstendömet Brandenburg. Efterhand har det i Ö. förvärfvat Pommern och landskapet Preussen vid Östersjön, Posen invid Polen, Schlesien och Sachsen i S. I V. har det förvärfvat Hessen, Rhenprovinsen och Westfalen, Hannover vid Nordsjön och slutligen Lauenburg, Holstein och Slesvig mellan Östersjön och Nordsjön.

I östra delen äro de wigtigaste städerna wid Östersjön: Königsberg, Danzig och Stettin.

De idka alla wiktig handel med sjä och äro tillika starka fästningar för att försvara sjögränsen.

I det inre landet ligga:

Berlin, Potsdam, Magdeburg, Wittenberg och Breslau.

Berlin är Preussens hufvudstad och har 700,000 inv. Är icke någon gammal stad och utmärker sig derföre genom sina raka och breda

gator och många prackbyggnader. — Potsdam är känt genom sina fungliga slott. — Magdeburg är en stark fästning. — Wittenberg är känt genom Luther. — Breslau är Preussens näst-största stad med 150,000 inv.

I västra delen ligga:

Frankfurt am Main, Köln, Elberfeld och Hannover.

Frankfurt am Main är en rik handelsstad. — Köln har en domkyrka, hvilken är den största och prackfullaste i Tyskland. I denna stad tillverkas det kända „Eau de Cologne“ (å dö kälänj). — Elberfeld är Tysklands förnämsta fabriksstad.

I N. ligga Kiel och Altona i Holstein samt Flensburg i Sleswig.

Kiel är Preussens viktigaste frigshamn. — Altona ligger invid Hamburg och är lifasom Flensburg en liflig handelsstad.

I konungariket Sachsen ligga Dresden och Leipzig.

Dresden är hufvudstaden och har en namnkunnig samling af målningar. — Leipzig är medelpunkt för tyska bokhandeln och derifrån utfändas böcker till alla länder.

Af de 3 fria städerna ligger Hamburg i närheten af Elbes breda mynningswik och står således i nära förbindelse med werldshafvet; på Elbe och på jernvägar sänder det waror till det inre Tyskland. Det är derföre den viktigaste handelsstaden på Europas fastland och har 200,000 inv. — Bremen ligger wid Weser och Lübeck nära Östersjön.

I Baiern (1,400 qv. mil med 5 mill. inv.) ligga städerna München och Nürnberg.

München är hufvudstaden. Är Tysklands viktigaste konststad och innehåller dyrbara konstsamlingar, hvilka äro uppställda i prackfulla byggnader. I München brygges och drickes i mängd „bayeriskt öl“. — Nürnberg har många slags fabriker. Här tillverkas bland annat en mängd lefsaker.

I Württemberg är Stuttgart hufvudstaden.

I Hessen ligger den starka fästningen Mainz.

I Elsass ligger Straßburg wid Rhen.

Domkyrkan i denna stad har det högsta tornet på jorden, nämligen 490 fot.

fäderneslandet. Genom endrägt och landets bergiga beskaffenhet hafva de kunnat motstå de försök, hvilka andra länder gjort att kufva dem.

Schweiz är en **fristat** (republik) och består af 25 fristater, hvilka kallas *kantoner*. Öfver dem alla står förbunds församlingen i Bern, med en förman (president) i spetsen.

Af **näringarne** är *boskapsskötseln* den viktigaste. Under den varma årstiden betar boskapen på bergen, der de kryddaktiga fjällörterna gifva mjölken både fetma och välsmak. „Schweizerosten“ är derföre så ypperlig. — En egen inkomstkälla är landets *naturskönhet*. Man finner i Schweiz höga, snöbetäckta berg med „Gletscher“ och brusande vattenfall o. s. v., men också lätt tillgängliga bergstrakter och dalar; många menniskor resa derföre i detta land eller uppehålla sig der om sommaren. Detta skaffar naturligtvis landet en betydlig inkomst. — Man kunde tro, att mycket bergsbruk idkas i alplandet Schweiz; men det är icke så, emedan Alperna innehålla endast få metaller.

Floderna, af hvilka de viktigaste äro Rhen och Rhône, hafva icke något stort inflytande på landets handel, emedan deras lopp genom berglandet är stridt, och de således icke äro segelbara.

De viktigaste kantonerna hafva **hufvudstäder** af samma namn och äro: Genève (Gjenèv) eller Genf, Bern, Zürich och Basel.

Städerna äro icke mycket stora; Genève och Basel, hvilka äro de största, hafva enhvar 40,000 inv.

7. Konungariket Holland eller Nederländerna.

(650 qm. mil med 3 1/2 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Oaktadt Holland är ett litet land och **invånarne** äro fåtaliga, hafva Holländarne genom sin duglighet

såsom *handelsmän* och *jordbrukare* förvärfvat stora rikedomar. I lång tid voro de jordens första handelsfolk. Holland har förvärfvat vidsträckta *kolonier* i de främmande verldsdelarne, t. ex. de Indiska öarne, hvarifrån de få dyrbara varor, såsom krydder och kaffe. — Då det låglända Holland („Nederländerna“) genomströmmas af Rhen, Maas och Schelde, hvilka vid sitt utlopp bilda en mängd öar, måste Holländarne genom dammar skydda sig mot både hafvets och flodernas öfversvämningar. Jorden är fruktbar; ty innanför dammarne finnas vidsträckta marskländer, der *boskapen* betar på de feta ängarna. Tillverkningen af smör och ost är mycket stor och lönar sig väl. Holländarne äro tillika kända genom sin trädgårdsodling. I neijden af Haarlem ser man sålunda hela landsträckor med blomsterlök (hyacinter, tulpaner o. s. v.).

De viktigaste *städer*na äro Amsterdam, Haag och Rotterdam.

En egenhet hos de flesta holländska städerna är, att de äro genomfurna af kanaler, med trädplanterade gator på båda sidor. — Amsterdam är hufvudstaden med 250,000 inv. I närheten ligger den lilla staden Zaandam (sandam), på hvars skeppsvarf Peter den Store arbetade såsom timmerman, för att lära sig skeppsbyggeri. — I Haag bor konungen. — Rotterdam är en anseelig handelsstad.

S. Konungariket Belgien.

(550 qm. mil med 5 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Detta land blef på kongressen i Wien förenadt med Holland, men afföll 1830 och bildar sedan denna tid ett sjelfständigt konungarike.

Belgien är ett *lågland* likasom Holland och genomflytes af *Maas* och *Schelde*. Endast i SO. finnas låga berg, hvilka äro af stor vikt för landets industri, ty de innehålla rika jern- och stenkolsgrufvor. **Industrin** är derföre på en mycket hög ståndpunkt. För öfrigt

har Belgien drifvit det lika långt som Holland i **åkerbruk** och **trädgårdsodling**. Det är också nödvändigt för invånarne att arbeta mycket. Belgien är nämligen ett af de tätast befolkade länderna i Europa, med 9,000 människor på qvadratmilen. (Finland har 250 människor på qvadratmilen.)

De viktigaste **städer**na äro Brüssel, Antwerpen, Gent och Liège (liëj) eller Lüttich.

Brüssel är hufvudstaden med 300,000 inv. — Antwerpen är Belgiens förnämsta handelsstad och fästning. — Liège tillverkar wapen i ofantlig mängd.

9. Frankrike.

(9,500 qm. mil med 36 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Detta land har ett mycket gynnsamt *läge*; ty det gränsar både till Medelhafvet, hvars kustländer stå öppna för det, och till Atlantiska hafvet, hvilket för det öppnar tillträde till den öfriga världen. Tillika är det skildt från det öfriga Europa genom verkliga naturgränser, såsom Pyreneerna, Alperna, Jurabergen och Vogeserna, utan att dessa dock hindra förbindelsen med fastlandet. — Frankrike har vidare ett gynnsamt *klimat* och har en jordmån, som egnar sig för flere slags odling. Den inbringande vinodlingen har allaredan omtalats. Mot S., isynnerhet i Rhône-dalen, äro en mängd mullbärsträd planterade, hvilkas blad tjena till föda för *silkesmasken*. Frankrike, jemte Kina och Italien, förser nämligen hela jorden med sidenvaror.

Den norra och den västra delen äro en fortsättning af Mellersta Europas **lågland**, mot Ö. finnas **berg**, nämligen Högfrankrike (Cevennerna), Vogeserna, Jurabergen och Alperna. I S. skilja Pyreneerna Frankrike från Spanien.

Floderna äro Maas, Schelde och Rhen, — Seine, Loire och Garonne, — Rhône. De äro alla segelbara och befordra förbindelsen mellan det inre landet och hafvet.

Frankrikes **handel** befordras tillika genom många jernvägar; den är i följd häraf mycket liflig och öfverträffas endast af Englands. — **Bergsbruket** är icke betydande, men der erhållas dock stenkol, hvilka komma Frankrikes industri tillgodo. — **Industrin** är en af de viktigaste på jorden. De franska fabriksvarorna äro kända för sin smakfullhet, och häruti öfverträffa de alla andra länders alster.

Frankrike är en **republik**.

Då under kriget 1870—71 mellan Frankrike och Tyskland den franska kejsaren Napoleon III föll i fångenskap, blef Frankrike republik. Napoleon bibehöll sig vid styrelsen i mer än 20 år, ehuru Fransmännen äro svåra att styra på grund af sitt lifliga och ombytliga lynne.

Af **städerna** har Paris 2 mill., Lyon och Marseille hafwa hvarje 300,000 inv.

I **NB.** vid kusten ligga Calais (kalä), Le Havre (lö awr), Rouen (ruäng) och Cherbourg (fjärbur).

Calais är öfverfartsort till England. — Cherbourg har en ypperlig frigshamn.

I **B.** ligga Nantes och Bordeaux.

Bordeaux drifwer ofantlig handel med röda winer, hwilka odlas der i trakten.

Wid Medelhafwet ligga Marseille och Toulon (tulång).

Marseille drifwer handel på Afjir, som ligger i Afrika och hör till Frankrike.

I **det inre landet** ligga Paris, Versailles och Lyon.

Paris är Frankrikes hufvudstad. Staden ligger på båda sidor om Seine och är en af jordens praktfullaste städer. En mängd resande besöker årligen denna stad, för att se dess glans och deltaga i dess nöjen. Bland dess byggnader märkas slotten Louvre (luvr) och Tuilerierna (tuilörierna) samt Notre Dame-kyrkan och Invalidhotellet med Napoleon I:s graf. Stadens forna fästningsmurar äro omdanade till breda gator med trädplanteringar och kallas Boulevarder. Till stadens

förswar äro en mängd forter byggda utanför densamma. — Versailles har ett prattfullt flott och en werldsberömd park. — Lyon, wid Rhônes och Saônes förening, har Europas största sidenfabriker.

Till Frankrike hör ön **Corfica** i Medelhafwet. Dess hufvudstad är **Ajaccio** (ajatjio), der Napoleon I föddes.

10. De Britiska öarne

(5,700 qm. mil med 30 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

utgöras af 2 stora öar, nämligen Storbritannien och Ireland. Storbritannien är indeladt i England, Skotland och Wales, hvilka förut woro färsilda rifen.

England är lågland; Wales är ett bergland; Skotland utgöres af två delar, nämligen låglandet i S. och Högländerna i N. Storbritannien höjer sig alltså mot V. och mot N. Ireland är i allmänhet lågt.

Bergen i Storbritannien äro icke mycket höga, men de äro rika på *nyttiga mineralier*; det engelska folkets välstånd stöder sig också derpå. Af metaller vinnas *jern* och *tenn*; men dessa metaller öfverträffas i värde af *stenkolen*. I England finnas så stora stenkolslager, att man årligen vinner stenkol för 600 millioner mark eller mycket mera än annorstädes. En del sändes till andra länder, men det mesta förbrukas i sjelfva landet. Genom denna rikedom på kol drifves en utomordentlig mängd fabriker, och det finnes därför i Storbritannien en ofantlig **industri**. Såsom de vigtigaste fabriksvaror kunna nämnas bomullsvaror och metallvaror (t. ex. verktyg, husgeråd, kanoner och jernskepp). I stenkolstrakterna, isynnerhet i det mellersta och nordliga England, ligger den ena fabriksstaden invid den andra, och landet omkring dessa är fullströdt med fabriker. Öfverallt hör man larmet af maskinerna, och från de många skorstenarna, hvilka äro så höga som de högsta torn, uppstiger kolröken och betäcker omgifningarna med det svarta kolstoffet.

De engelska fabriksvarorna, hvilka utmärka sig genom godhet och ett billigt pris, nyttjas i alla trakter på jorden, såväl långt i Afrika och Asien, som af Eskimån och Söderhafsbön.

Hafvet bildar djupa **bugter** på de Britiska öarne. I Ö. bildar Nordsjön **Themsbugten**, **Humber** och **Forthbugten**, i hvilka **floderna** **Themsen** (stad: London), **Humber** (stad: Hull) och **Forth** utfalla. Från W. intränger **Bristolkanalen**, som upptager floden **Sewern**. Mellan Storbritannien och Irland bildar Atlantiska hafvet det **Tredje hafvet**, i hvilket floden **Elvde** (Heid) utfaller.

Storbritannien har en *gynsam belägenhet* mellan Atlantiska hafvet och Nordsjön; likaså viktigt är det, att floderna, ehuru de icke äro långa, äro så djupa, att stora skepp kunna segla långt uppför dem. Härpå grundar sig den britiska **handeln**. Det har aldrig funnits en stat, hvars handel har kunnat jämföras med Storbritanniens. En ofantlig handelsflotta hemtar varor till England, antingen för att användas derstädes eller för att utföras i förädladt skick. På tre dagar omsätta de Britiska öarne mera varor med utlandet, än Finland på ett helt år. En jernvägskarta öfver England visar, att der gå jernvägar till hvarje någorlunda vigtig stad, och isynnerhet till hvarje sjöstad. Det följer af sig sjelft, att krigsflottan också måste vara stor, för att i fall af krig kunna betrygga handeln. Krigsflottan är den största, som något land egt, och intet sparas att för densamma tillgodogöra nya uppfinningar („pansarskepp“).

Emedan de Britiska öarne ligga vid ett vestligt haf och äro omgifna af vatten, hafva de vida mera ett **hafsklimat** än något annat land i Europa. Sommarens är icke synnerligen varm; men vintern är deremot så mild, att frosten endast varar några dagar. Regn och stark dimma äro allmänna, och på många ställen regnar det 5 gånger så mycket som hos oss. — **Växterna** äro desamma som i Mellersta Europa; men den fuktiga väderleken gör, att gräsväxten är mycket frodig. Gräsplanerna i våra trädgårdar äro

också ett engelskt mod. Klimatet är gynnsamt för **landtbruket**, likväl införes en mängd lifsmedel, emedan landet är starkt befolkadt.

Lefnadskostnaden i Storbritannien är ganska dyr. Landet är välmående, men rikedomen är mycket olika fördelt; en del af befolkningen har ofantliga inkomster, men många äro ytterst fattiga. Dyrheten medför för de fattiga, att det icke är nog, att de fullvuxna arbeta; också barnen sändas från den spädate ålder till fabrikerna. I följd häraf står **folkupplysningen** mycket lågt, och en stor del af invånarne har aldrig besökt en skola.

De Britiska öarne bilda ett **konungarike**. Konungens (drottningens) makt är inskränkt genom en församling, hvilken kallas *parlament* och är indelad i ett öfverhus och ett underhus.

I England ligga i **S.**:

London, Hull och Newcastle (njutast).

London är Englands hufvudstad och jordens största stad. Denna „jättestad“ har $3\frac{1}{2}$ mill. inv. eller dubbelt så mycket som hela Finland. Dess gynnsamma belägenhet på båda sidor om den djupa och breda Themsflo den har gjort det till jordens största handelsstad. Skeppen ligga dels i Themsen och dels i dockor eller grädda hamnar, hvilka äro så inrättade, att Themswattnet under flodtiden inströmmar. Under floden finnas 2 tunnel'ar, och öfver densamma leder en mängd broar, på hvilka rörelsen är ofantlig. Fem jernvägar gå midt in i staden och sätta den i förbindelse med det öfriga England.

I S. ligga Portsmouth (portsmud) och Plymouth (plimmud).

Desa städer ligga wid Kanalen och hafwa rymliga hamnar för den britiska krigsflottan.

I W. ligga Bristol och Liverpool (liverpul).

I det inre landet ligga Birmingham (birminghäm), Sheffield (sjeffild), Manchester (mansjåster) och många andra fabriksstäder.

I Skotland ligger hufvudstaden Edinburgh i **S.** och Glasgow (glasgo) i **W.**

I **Ireland** ligger hufvudstaden **Dublin**.

Alla dessa städer äro mycket folkrika och hafwa minst 100,000 inv.

Oaktadt det Britiska riket icke är så stort som Finland, herrskar det dock öfver **främmande länder**, hvilka tillsammans omfatta 200,000 qv. mil och således äro större än Europa. Engelsmännen ega i Europa den starka fästningen *Gibraltär* vid inloppet till Medelhafvet och *Malta* midt i Medelhafvet. Deras viktigaste besittningar ligga i de öfriga verldsdelarne. De ega sålunda *Kaplandet* på Afrikas södra ända, hela *Australlandet*, den nordliga delen af *Nordamerika* och slutligen det rika och vidsträckta *Främre Indien*. Fördelarne af dessa besittningar äro mycket stora. De britiska skeppen hemföra icke allenast varor, hvilka säljas till andra länder i det skick, hvori de mottagas; utan de hemföra också råämnen till fabrikerna. En stor del af de förädlade fabriksvarorna går tillbaka till besittningarna.

Sydeuropa

omfattar tre halföar, nämligen den Pyreneiska, den Italienska och den Turkisk-Grekiska.

Klimatet i Sydeuropa är mycket varmare än i det öfriga Europa, emedan man närmar sig heta zonen. **Växtriket** är i följd häraf olikt vårt lands. Växter, hvilka vi endast hafva i drifhus eller i rum, trifvas i det fria. Egendomligt är det också, att många träd icke fälla löfvet, utan alltid äro gröna, såsom lagern, oliven, citron- och apelsinträdet, af hvilka de två sistnämnda bära „sydfrukter“. Hvete är brödfödan.

Pyreneiska halfön

Gränser: se kartan.

har fått sitt namn af bergskedjan Pyreneerna, hvilka bilda gränsen mot Frankrike.

Halfön omfattar två riken, nämligen konungariket Spanien (9,000 qv. mil med 16 mill. inv.) och konungariket Portugal (1,700 qv. mil med 4 mill. inv.)

Pyreneiska halfön är ett **bergland**, hvilket bildas af en högslätt, som ligger omkring 2,000 fot öfver hafvet. **Klimatet** är mycket torrt, och i följd häraf står **åkerbruket** lågt. För *boskapsskötsel* är landet mera lämpligt, och det spanska fåret, merinosfåret, har från gammal tid varit ryktbart för sin fina ull. För **handeln** hafva floderna ringa betydighet, då de, likasom floderna i Schweiz, hafva ett stridt lopp.

Af floderna rinner Ebro åt S. till Medelhafvet; Tago (tafo) (stad: Oporto) och flere andra rinna åt W. till Atlantiska hafvet.

Oaktadt halfön är rik på metaller, bedrifves **bergsbruk** endast obetydligt. *Salt* fås i mängd, det såkallade „Sant Ybes-saltet“, hvaraf en del föres till Finland.

Salt vinnes på åtskilliga sätt. I flere bergstrakter uppgräfvades det likasom metall („bergsalt“). I Sydryssland, der jorden innehåller mycket salt, föra floderna saltdelar ut i saltsjöarna. Om sommaren, när solvärmen uttorkar vattnet, qvarblifver saltet. Detta naturens förfaringssätt har man efterhärmat i Portugal. Man leder nämligen det salta hafsvattnet in på flacka ställen; genom solvärmen af dunstar vattnet och man uppsamlar nu saltet, som blifvit qvar („hafssalt“). Man vinner också salt på ett tredje sätt, nämligen ur saltkällor („Lüneburgersalt“).

Halföns **invånare**, Spanjorerne och Portugiserne, äro med hvarandra nära beslägtade. Deras språk likna hvarandra mycket och stå nära franskan och italienskan. — Deras **religion** är den katolska, och i följd häraf är **upplysningen** försummad.

11. Konungariket Spanien

var fordom ett af de mäktigaste riken i Europa och hade ofantliga besittningar i de öfriga verldsdelarne.

Från Spanien dög nämligen den store sjöfararen Columbus ut och upptäckte Amerika. Efterhand förlo-
rades de upptäckta länderna och Spanien är kraftlöst
i följd af dålig styrelse och thronstridigheter.

Af städerna ligger Madrid i midten; Granàda och
Sewilla (sewilla) tydligare; Cadix, Malaga och Bar-
celona wid hafwet.

Madrid är hufvudstaden och har $\frac{1}{2}$ mill. inv. — Granàda
och Sewilla ligga i Spaniens skönaste och därför mest prisade del.
— De öfriga städerna äro wiktiga handelsstäder.

Gibraltär är en mycket stark bergfästning wid inloppet till Me-
delhafwet; det tillhör Engelsmännen.

12. Konungariket Portugal

var fordom också ett mäktigt rike genom sina be-
sittningar i andra werldsdelar. Det egde de Indiska
öarna och Brasilien. Nu är det utan betydighet af
samma orsak som Spanien.

Af städerna äro endast två wiktiga, nämligen Lis-
sabon och Dporto.

Lissabon är hufvudstaden och har 300,000 inv. — Dporto
är känt genom sitt win, „portwinet“.

Italienska halfön

omfattar konungariket Italien (5,000 qm. mil med
26 mill. inv.). I Medelhafwet ligga flere öar, såsom
Sicilien, Sardinien, Corsica och Malta.

Gränser: se kartan.

Italienska halfön begränsas i N. af Alperna. Från
deras början wid Medelhafwet utgår en bergskedja, Apen-
ninerna, hwilken löper genom hela Italien och fortsättes
på Sicilien. En egendomlighet hos denna bergskedja är,
att der finnas eldsprutande berg, såsom Vesuvius

i Syditalien och Etna på Sicilien. — På båda sidor om bergskedjan ligga lågländer; det största lågländ är den stora slätt, som begränsas af Alperna och Apenninerna. Den kallas Poslätten, emedan den genomströmmas af Italiens viktigaste flod Po (stad: Turin), hvilken upptrinner på de västliga Alperna och flyter åt S. ut i Adriatiska hafvet. En annan, dock mindre flod är Tiber (stad: Rom).

I Christi tid beherrskade de romerska kejsarne nästan hela den då kända världen. Under medeltiden, då påfvarne utsträckte sin myndighet öfver hela kristenheten, var Rom åter hela Europas medelpunkt. Efterhand aftog denna magt och Italien sönderföll i mindre stater, af hvilka flere stodo under främmande herravälde. I den nyaste tiden egde sålunda Österrike en del af Norditalien. I många år har derföre varit oro i landet. För en kort tid sedan lyckades det Italienarne att befria Italien från det främmande herraväldet och att till ett rike förena nästan hela landet. Påfven, som ända till för en kort tid sedan var i besittning af den så kallade Kyrkostaten eller mellersta Italien, har för närvarande endast den myndighet, som tillkommer honom med afseende på religionen.

Italien bebos af ett enda folk, Italienarne. Deras språk härstammar från latinet eller det fordnas romerska språket. Från latinet härstamma dessutom franskan, spanskan och portugisiskan.

Näringsarne äro nästan alla föga utvecklade. Emedan landet i århundraden har varit underkufvadt och sönderstyckadt, har det uppstått stillestånd i allting. Sjelfva folket är begåfvadt, men försöfvadt och lättjefullt; Norditalienarne äro dock driftiga. — Den viktigaste näring är *silkesodlingen*, i det Italien är det land i Europa, hvilket framalstrar det mesta silket. På Poslätten planteras också mullbärsträd på åkrarne och längs vägarne; emellan dessa träd slingra sig vinrankor.

Klimatet på Italienska halfön är skönare och behagligare än på de andra sydeuropeiska halföarna.

Såsnart man kommit öfver Alperna och ned i Norditalien, märker man skilnaden på klimatet i Mellersta och Sydeuropa. I Norditalien är dock vinter med frost och snö; men längre ned, t. ex. i Rom, fryser det endast sällan, och faller der snö, blir den endast liggande få timmar; redan i Januari utspricka rosor och violer. I Syditalien fryser det icke, utom på de högre bergen. Hos oss faller regn under hvilken årstid som helst, men i Italien regnar det endast om vintern.

13. Konungariket Italien

omfattar hela Italienska halfön jemte öarne Sicilien och Sardinien. Corsica tillhör Frankrike.

De viktigaste städerna äro:

I Norditalien Genova (Gienova), Turin, Milano och Venèzia.

Genova (eller Genua) har ett skönt läge wid wiken af samma namn och war under medeltiden hufvudstad i en mächtig fristat. — Milano, hwilket ligger i landskapet Lombardiet, har en praktfull domkyrka af hwit marmor. — Venèzia (eller Benedig) ligger wid Adriatiska hafwet. Det är byggt på öar i de så kallade „lagunerna“ och är genomskuret af kanaler. Dessa tjena såsom gator, sålunda att man färdas i tältbåtar, kallade „gondoler“. Venèzia war hufvudstad i en mächtig fristat, hwilken förvärfwade rikedomar genom handel på Medelhafsländerna och Indien. Annu ser man gwarlesworna af denna rikedom i en mängd praktfulla palatser och kyrkor. Allt är dock förfallet, ty handeln har aftynat.

I mellersta Italien ligga Firenze, Livorno och Rom.

Firenze (eller Florèns) är rikt på konstsamlingar. — Livorno ligger wid Medelhafwet och är en handelsstad. — Rom är Italiens hufvudstad. Af gamla tidens storhet finnes en mängd ruiner, såsom triumfbågar och obelisker. Den största ruinen är Coliseo, en teater, hwilken kunde rymma 100,000 åskådare och af Romarne begagnades till fäktarspel och djurst rider. — Af nyare byggnader märkas Peterskyrkan, jordens största kyrka, och Vatikanen, jordens största slott. Vatikanen är påfwens residens. Rom har en mängd konstsamlingar;

målare, bildhuggare och andra konstnärer resa också från alla håll till denna märkliga stad.

I Syditalien ligger Neapel.

Neapel är Italiens största stad och har $1\frac{1}{2}$ mill. inv. Det ligger vid den sköna neapolitanska viken och i närheten af Vesuvius.

Likasom vid de flesta eldsprutande berg (vulkaner) förflyta många år mellan *Vesuvii utbrott*, ehuru en rökpelare ständigt uppstiger ur öppningen (kratern). När ett utbrott närmar sig, hör man inifrån berget ett buller likasom tordön; de smälta massorna (lavan) i det inre höja sig efterhand och omsider flyta de öfver kraterns rand. Likasom en trögt rinnande flod flyter lavan nedåt bergets sida och ödelägger allt på sin väg. Samtidigt utkastar kratern glödande stenar och aska. Det märkligaste utbrottet af Vesuvius skedde år 79 efter Christi födelse. Lavan och askregnet öfverhöljde då städerna *Pompeji* och *Herculanum*. Under det sistförflutna århundradet uppgräfvde man dessa städer och man har dervid lärt känna mycket om den gamla tiden.

Europa har eldsprutande berg endast på Island och uti Italien. Amerika och Asien hafva deremot långt flere. Rundtomkring Stora oceanen är en rad af vulkaner, hvilken går längs hela vestkusten af Amerika och fortsättes i Asien. Längs östkusten af Asien går den ned till den Indiska öflocken. Ensamt på ön Java (dsjava) finnas 50 vulkaner.

På **Sicilien** ligga *Messina* och *Palermo*.

Messina idkar stark handel med syvfrukter („*Messinafrukt*“).

Turkisk-Grekiska halfön

omfattar två stater, nämligen *Turkiet* (10,000 qv. mil med 17 mill. inv.) och *konungariket Grekland* (950 qv. mil med 1 mill. inv.).

Gränser: se kartan.

Denna halfö har många berg. I NW. framströfva bergskedjor, hvilka äro en fortsättning af *Alperna*. Från

dem utgår mot S. Balkan till Swarta hafwet, och mot S. de Grefiska bergen, hvilka gå ända till halföns södra spets. — Mellan Alperna, Balkan och Karpaterna ligger den stora Donaudalen.

Den wigtigaste floden är Donau. Den genomrinner Donaudalen från W. till S. och upptager en del bifloder från de omgifwande bergen.

14. Turkiet

styres enwäldigt (despotiskt) af storsultanen, hwars första minister kallas stormesir; de förnämsta embetsmännen kallas passjaer. Turkiska eller Osmaniska riket omfattar tillita stora delar af Asien och Afrika.

Turkarne äro ett asiatiskt folk, hvilket har antagit *Muhammeds religion*. Under medeltiden intogo de Konstantinopel och genom sina anfall på de kringliggande kristna länderna voro de under flere hundra år en skräck för Europa. Turkarnes magt har efterhand aftagit och flere delar af landet hafva allaredan lösryckt sig. *Grekland* är ett sjelfständigt konungarike, och *Serbien*, *Rumänien* och *Montenegro* äro nästan oafhängiga. — Turkarne i det Europeiska Turkiet utgöra endast 1 million; de öfriga folken äro *Slaver* och *Grekker*. Turkarne hafva många goda egenskaper och äro isynnerhet kända för sin ordhällighet. Häruti bilda de en motsats till Grekerna. **Styrelsen** i landet är mycket svag („den sjuke mannen“); ehuru de kristna äro fyra gånger talrikare än muhammedanerne, förtrycktes de mycket. De kristna i Turkiet höra, likasom i Ryssland, till den *grekiska kyrkan*, och patriarken i Konstantinopel står i spetsen för dem.

Åf **städer**na ligger Konstantinopel wid sundet af samma namn, Saloniki wid Arkipelagen, Adrianopel, Belgrad och Bukuresjt i R.

Konstantinopel är hufvudstaden och har 1 mill. inv.; det kallades fordom Byzantium, och Nordboerne kallade det Miklagård. Sultanenens slott kallas Seraljen. Sofiamoskén war fordom en Kristen

tyrka. — Belgrad ligger i Serbien wid Donau och Bukurest i Rumänien.

Kreta eller Randia är den wigtigaste bland de öar, hwilka höra till Europeiska Turket.

15. Konungariket Grekland

är ett af de minsta konungariken i Europa.

Det grekiska folket härstammar från de i gamla tiden så namnkunniga Grekerna. Det är föga upplyst. — Fordom var Grekland väl odladt och bergen voro betäckta med skogar, men dessa hafva under tidernas lopp blifvit nedhuggna, och **klimatet** är i följd häraf torrt. **Jordbruket** är föga utveckladt, och den enda utförsvaran äro korinter. — Till **handel** äro Grekerna mycket skickliga, och handeln i hela Europeiska Turket är i deras händer. Deras land är likasom England, Danmark och Norge omgifvet af hafvet och har derföre betydlig *sjöfart*. Den lilla staden Hermupolis eger en handelsflotta, som är mycket större än t. ex. Köpenhamns.

Hufvudstad är Athen. — På ön Syra ligger *Hermupolis*.

Asien.

(800,000 qm. mil med 700 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Asien är den största af verldsdelarna. Det har också flere invånare, än någon af de andra; men det är långtifrån så starkt befolkadt som Europa.

Klimatet är mycket olika, emedan Asien sträcker sig från eqvatorn till Norra Ishafvet och således ligger inom tre zoner.

Hafvet. Norra Ishafvet är tillfruset nästan hela året och har därför endast ringa vigt för sjöfarten. — Genom *Beringssundet* är det förenadt med *Stora oceanen*. Längs Asiens östkust sträcker sig en örad, hvilken bildar flere mindre haf, såsom *Ochotska hafvet*, *Japanska hafvet* och *Kinesiska hafvet*. *Indiska hafvet* bildar *Bengaliska viken*, *Persiska viken* och *Röda hafvet*.

Halföar. I Ö. *Kamtsjatka*, i S. *Bortre Indien*, *Främre Indien* och *Arabien*, — och i V. *Mindre Asien*.

Öar. Uti öraden längs östkusten äro *Japanska öarne* de viktigaste. Mellan *Stora oceanen* och *Indiska hafvet* ligger den *Indiska öflocken*, hvilken omfattar *Filippinerna*, *Moluckerna* och de 4 stora *Sunda-öarne*, nämligen *Borneo*, *Celebes*, *Java* och *Sumatra*.

Man indelar Asien i följande **delar**:

1. *Asiatiska Ryssland*, hvilket omfattar *Sibirien*, *Turàn* och *Kaukasien*.

2. *Asiatiska Turkiet*.

3. *Arabien*.

4. *Persien*.

5. *Indien*, hvilket indelas i *Främre Indien*, *Bortre Indien* och *Indiska öflocken*.

6. *Kinesiska riket*.

7. *Japan*.

Asien delas i två stora hufvuddelar genom en bugtad bergskedja, som löper från Ö. till V.

Norra delen, hvilken omfattar det mesta af det *Asiatiska Ryssland*, är ett *lågland*, hvilket liknar det *Europeiska Ryssland*. Längs *Norra Ishafvet* finnas nämligen tillfrusna träsk, sydligare komma skogar och åkerland, och *Turan* utgöres af stepper. Klimatet är dock ännu kallare än i det *Europeiska Ryssland*. Märkligt är det, att *Turan*, der två stora insjöar finnas, nämligen *Kaspiska hafvet* och *Aralsjön*, till en del ligger lägre än *verldshafvets* yta. De största *floderna* äro *Obj*, *Jenisej* och *Lena*, hvilka utfalla i *Ishafvet*.

Södra delen bildar ett ofantligt *högland*.

I Ö. af detta *högland* ligger *Kinesiska riket*, hvilket nästan öfverallt omgifves af berg. På sydsidan sträc-

ker sig *Himalaja*, jordens väldigaste bergskedja; högsta bergspetsen, *Mount Everest*, är 27,000 fot eller öfver en mil hög. Vid Kinesiska hafvet ligger det särdeles fruktbara *Kinesiska låglandet*.

I V. af höglandet ligga Persien, Arabien, Asiatiska Turkiet och Kaukasien.

I S. af höglandet ligga Främre Indien, hvars norra del är ett fruktbart lågland, och Bortre Indien, hvilket är uppfyllt af berg.

De vigtigaste *floderna* äro *Amur* på Asiatiska Rysslands gräns mot Kina, *Hoangho* och *Jangtsekiang* i Kina, *Ganges* och *Indus* i Främre Indien och *Euftrat*, *Tigris* och *Jordan* i Asiatiska Turkiet.

Flere trakter af den södra hufvuddelen äro öknar, och de odlingsbara trakterna äro endast små i förhållande till Asiens stora vidd.

1. Asiatiska Ryssland.

(275,000 qm. mil med 11 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Ryssarne hafva efterhand förvärfvat dessa ofantliga landsträckor från andra folk; i den nyaste tiden hafva de intagit Turan.

Sibirien har oaktadt sin stora vidd knappt så många invånare som Belgien. Landets rikedom består i ädla metaller, såsom guld och silfver, samt pelsdjur, såsom soblar, hermeliner och isynnerhet ekorrar. Infödingarne äro af många olika stammar och lefva af boskapsskötsel, fiske och jagt. Utom dessa infödingar och åkerbrukande Ryssar finnas i Sibirien landsförvista, hvilka äro arbetsfångar. — *Städerna* äro små: *Tobòlsk* i V., *Irkùtsk* i närheten af den stora sjön *Baikål*, och *Nikoläjefsk* vid *Amurs* utlopp.

Turan bebos dels af nomader, hvilka lefva i filtält och draga omkring med sina ofantliga hjordar af får, hästar och kameler, dels af åkerbrukare. — Här

finnes i S. den ansenliga staden *Tasjkent* med 80,000 inv., i *Turkestan*.

Kaukasien genomskäres af bergskedjan *Kaukasus*, hvilken går från *Kaspiska* hafvet till *Svarta* hafvet. Infödingarne äro af många olika stammar. — Största staden är *Tiflis* med 100,000 inv.

2. Asiatiska Turkiet.

Då Muhammed hade stiftat sin religion, sökte han att med våld utbreda densamma, och det lyckades honom att förena hela Arabien till ett rike. Muhammeds efterträdare, kaliferne, underkufvade de tillgränsande länderna och intogo tillika Nordafrika. Öfverallt påtvungo de invånarne den muhammedanska religionen. De gingo derefter öfver till Spanien och stiftade der ett moriskt rike med *Granada* såsom hufvudstad. Detta rike egde bestånd ända till medeltidens slut, då *Morerne* blefvo fördrifna från Spanien. Sjelfva kalifatet sönderföll efterhand i flere mindre riken, och det viktigaste muhammedanska riket är nu Turkiet.

Asiatiska Turkiet omfattar landskapen *Mindre Asien*, *Armenien*, *Mesopotamien*, *Syrien* och *Palestina*.

Mindre Asien har staden *Smyrna*, hvilken ligger vid det Grekiska öhafvet och är den viktigaste sjöhandelsstaden i Levanten (d. ä.: de östra Medelhafsländerna).

I **Armenien** reser sig berget *Ararat*, der Noachs ark landade.

Mesopotamien är landskapet mellan floderna *Eufrat* och *Tigris*. Detta land var i gamla tiden sätet för två mäktiga riken: det Babyloniska och det Assyriska och var då väl odladt. Nu är det nästan öde; om forntidens härlighet vittna endast de ofantliga högar af jord och murverk, hvilka äro lemningar af städerna *Ninive* och *Babylon*. — Viktigaste staden är nu *Bagdad*, kalifatets forna hufvudstad.

Syrien har städerna *Haleb* och *Damaskus*. I Da-

maskus samlas årligen den „heliga karavanen“ af muhammedanska pilgrimer, hvilka draga till Mekka.

Palestina eller *Judea* kallas af de kristna det „heliga landet“, emedan Christus föddes och verkade der. Det är derföre ett märkligt land. Längs kusten ligger Fenicien i N. och Filisteernes land i S. Det inre af landet genomskäres från N. till S. af lägre berg, *Libanon* och *Antilibanon*. Midt emellan dem sträcker sig en dalfåra med *Jordanfloden*. Jordan genomrinner först den vackra sötvattensjön *Genesaret* och utfaller sedan i saltsjön *Döda hafvet*. Denna dalfåra är det djupaste af alla länder på jorden, i det Genesaret ligger 600 och Döda hafvet 1,200 fot lägre än hafvets yta. Trakten omkring Döda hafvet är också märkelig genom sin vulkaniska beskaffenhet, och här lågo Sodom och Gomorra.

Palestina var i gamla tiden särdeles väl odladt, men nu är allting försumadt; på många ställen, hvilka förut voro fruktbara, finnas nu endast öknar och stepper. — Invånarne äro till största delen Araber. Turkarne plåga mycket de få kristna och judar, hvilka der finnas. — **Städerna** äro endast små, och Jerusalem, hvilket i gamla tiden hade flere hundratusen invånare, har nu endast 15,000.

Jerusalem ligger på en högslätt, hvilken på tre sidor är omgifven af djupa klyftor. Staden är för oss kristna den minnesrikaste stad på jorden. Templet och alla de praktfulla byggnaderna från forntiden äro väl tillintetgjorda; men öfverallt träffar man namn och ställen, hvilka påminna om den heliga skrifts berättelser. I den „heliga grafvens kyrka“ samlas påsktiden en mängd kristna pilgrimer, till och med från aflägsna länder. — Icke långt från Jerusalem ligger *Betlehem*, der frälsaren föddes.

3. Arabien

är mycket torrt och utgöres till största delen af öknar. Endast i SV. ligger en välodlad landsträcka, der kaffe-

trädet är mycket spriddt. (Kaffe odlas nu på många andra ställen i heta zonen, såsom i Brasilien och på Java.) — Invånarne äro *Beduiner* och kalla sig sjelfva „öknens barn“. De draga omkring i landet från den ena betesmarken till den andra med sina kameler och sina få, men utmärkta hästar. De såkallade „fullblodshästarne“ härstamma från de arabiska.

I Arabien ligga muhammedanernas heliga städer *Mekka* och *Medina*. I Mekka föddes Muhammed, och till det dervarande „heliga huset“ vandra årligen många tusende muhammedaner.

4. Persien

har flere stora städer, såsom *Ispahàn* och *Teheràn*.

5. Indien

är i många afseenden ofantligt rikt. Af mineralier finnas guld och diamanter; växtriket gifver dyrbara träslag och krydder; djurriket gifver elfenben, silke o. s. v. Det är derföre intet under, att främmande folkslag hafva sökt intaga det. Allaredan i gamla tider uppnåddes det af grekiska konungen Alexander den Store, då han på det namnkunniga „Alexanders-tåget“ kufvade hela Vestasien. I de nyare tiderna intogo Portugiserne, Holländarne och sist Engelsmännen stora delar deraf. Portugiserne hafva endast litet qvar. Holländarne ega ännu stora delar af den Indiska öflocken. Men Engelsmännen ega det mesta af Främre Indien och stora delar af Bortre Indien. Det var först ett sällskap af engelska köpmän, det *engelskt-ostindiska kompaniet*, som med list och våld kufvade Främre Indien och drog ofantliga fördelar deraf. För en kort tid sedan utbröt ett uppror, hvilket dämpades med tillhjälp af engelska styrelsen, och kompaniet nödgades då att afstå sitt herravälde öfver landet till britiska kronan.

Främre Indiens norra del genomströmmas af *Ganges* i Ö. och *Indus* i V. och är ett mycket fruktbart land.

Invånarne, hvilka kallas *Hinduer*, hafva långt före Christi födelse haft en hög grad af kultur, och på deras äldsta språk, *sanskrit*, finnes en mängd ypperliga skrifter. — Hinduerne hafva den *bramanska religionen*, genom hvilken folket är indeladt i 4 skarpt afskilda kaster. De *Hinduer*, hvilka stå så lågt, att de icke höra till någon af kasterna, kallas *Parias* och föraktas djupt af de andra.

Indien är starkt befolkadt, och der finnas många städer, hvilka hafva flere hundratusende invånare.

Längs *Ganges* ligga *Kalkutta*, *Benares* och vid en biflod *Delhi*; på östkusten ligger *Madras* och på vestkusten *Bombay*.

Till Främre Indien hör den rika ön *Ceylon*, skild från fasta landet genom ett sund, der perlor fiskas.

I **Bortre Indien** finnas flere stater. Engelsmännen ega bl. a. *Malakka*, som är en vigtig handelsplats.

Den **Indiska öflocken** eges till största delen af *Holländarne*. *Filippinerna* äro dock spanska. Från *Moluckerna* kommer en mängd krydder, såsom kryddnejlikor ock muskotnötter, och dessa öar kallas derföre också *Kryddöarne*. Den vigtigaste staden är *Batavia* på *Java*.

6. Kinesiska riket

(200,000 qm. mil med 400 mill. inv.)

omfattar flere länder, af hvilka de vigtigaste äro det egentliga *Kina* och det utomordentligt höga berglandet *Tibet*. Det är det näst största riket på jorden och det folkrikaste bland alla; det har också flere invånare än hela Europa och hvar tredje människa på jorden är en *Kines*. Den stora folkmängden finnes endast i det egentliga *Kina*, der dock utrymme och föda ej räcka till åt de många människorna. Invånarne dräpa ofta sina barn för att slippa föda dem, och många tusende bo på skepp och på timmerflottar, hvilka ligga på

floderna. Kineserne äro för öfrigt gula till färgen och hafva snedt stälda ögon.

Det **egentliga Kina** genomströmmas af de två stora floderna *Hoangho* och *Jangtsesiang*. Det är ett af de fruktbaraste länderna på jorden, och de flitiga Kineserne odla det som en trädgård; de viktigaste odlingsväxterna äro *ris* och *the*. Särdeles nyttig är *silkesmasken*, och hälften af allt silke anses vara kinesisk (se Frankrike och Italien). — *Industrin* står i många afseenden så högt, att Europeerne icke kunna mäta sig deruti; porslinet, sidentygerna och de lackerade varorna äro bättre än Europeernes. Kineserne hafva också gjort många uppfinningar före Europeerne, såsom kompassen, porslinet och boktryckerikonsten. De hafva emellertid förblifvit stillastående, medan Europeerne gått framåt; nu stå Europeerne också långt högre än Kineserne.

I lång tid utestängde regeringen Europeerne från landet; men för få år sedan hafva Engelsmännen och Fransmännen tvungit den kinesiska regeringen att öppna riket för främmande.

Det **egentliga Kina** har en mängd stora **städer**, såsom *Kanton*, *Nanking* och *Peking*, hvilka enhvar hafva 1—2 mill. inv.

Kanton var i lång tid den enda hamn, till hvilken Europeerne fingo komma; i dess närhet ligger ön *Hongkong*, som tillhör Engelsmännen. — *Peking* är hufvudstaden och kejsarens residens.

De **öfriga delarne** af Kina bebos isynnerhet af nomader, hvilka endast räkna några få mill.

7. Japan

består af idel öar. Likasom Kina har Japan länge varit tillslutet för Europeerne, och endast Holländarne fingo besöka en enda hamn. Under de sista åren hafva Europeerne dock tvungit Japanerne att öppna några hamnar. Hufvudstaden *Jedo* har 1 mill. inv.

Asien bebos af många olika **folkslag**. I N. bo *Mongolerne*, till hvilka Kalmykerne, Kirgiserne och Kineserne höra. I SV. finnas isynnerhet *Araber*, Turkar o. s. v. I Främre Indien bo *Hinduer*, i Bortre Indien och på den Indiska öflocken bo *Malajer*.

Religionen är också mycket olika i Asien. I Sibirien finnas många hedningar; i det sydvestra Asien äro invånarne muhammedaner. Hinduerne hylla bramanska läran, hvaremot det öfriga Indiens invånare och Kineserne äro buddaister.

A f r i k a.

(530,000 qm. mil med 50—300 mill. inv.)

Gränser: se kartan.

Afrikas **form** afviker från de öfriga verldsdelarnes. Der äro mycket få halföar och vikar, och ingenstädes skär hafvet djupt in i landet. — Afrikas **klimat** är varmare än de andra verldsdelarnes. Det ligger nämligen till största delen i heta zonen, och endast mindre delar sträcka sig in i den norra och södra tempererade zonen. I många trakter faller så godt som intet regn. Följden af vattenbristen är, att der finnas ofantliga öknar.

Man känner mycket litet det *inre Afrika*. Till sjös kan man icke komma långt in i landet, emedan der äro endast få hafsvikar; de långa vägarne till lands göra det svårt för resande att nå det inre, och klimatet är antingen för torrt eller så osundt, att det framkallar dödande febrar. Härtill kommer ännu, att invånarne äro vilda och barbariska, hvarföre det är farligt att resa bland dem. Det är också först i den nyare tiden, som man har fått upplysningar om det inre; den engelska missionären Livingstone har gjort sig namnkunnig genom sina resor i Sydafrika.

Man indelar Afrika i följande **delar**:

1. *Nilländerna*, hvilka omfatta Egypten, Nubien och Abessinien. 2. *Berberiet*, hvilket omfattar Tripoli, Tunis, Algier (alsjir) och Marokko. 3. *Saharà*. 4. *Sudan*. 5. *Senegambien*. 6. *Guinea* (ginéa). 7. *Sydafrika*, hvaraf Kaplandet är den vigtigaste delen.

Nordafrikas kustrand är bergig. *Mot V.*, i Marokko, finnas de höga *Atlasbergen*.

Nordafrikas *södra del* utgöres af öknen *Saharà*, hvilken har en storlek af 100,000 qv. mil eller hälften så mycket som Europa. Ofantliga sträckor af Sahara utgöras af sand eller öde stenslätter, och en resa genom öknen skulle vara otänkbar, om der icke funnos vattenrika fläckar, de såkallade *Oaserna*. Dessa äro af mycket olika storlek, i det några endast innehålla en brunn och några dadelpalmer, medan andra hafva en utsträckning af många qvadratmil och omfatta köpingar, åkrar och skogar. Lyckligtvis finnas der många oaser, och de resande följa de såkallade karavanvägarne, hvilka gå från den ena oasen till den andra. Endast dromedaren, hvilken kan uthärda törst i flere dagar och låter sig nöja med att äta taggiga växter, gör det möjligt att resa genom öknen; den kallas därför också med rätta „öknens skepp“. När en karavan kommer till en oas, finner den der vatten, säd och dadlar och hvilar efter de stora mödorna.

I Ö. ligga *Nilländerna*, bland hvilka Abessinien är ett högt bergland; Nubien och Egypten hafva endast lägre berg, och mellan dem rinner den märkliga *Nilfloden*. Först i den nyaste tiden har man fått kunskap om Nilens källor. Hufvudfloden har sin upprinnelse från flere stora sjöar, hvilka ligga djupt inne i Afrika, och på sin väg upptager den flere stora floder från Abessinien. Men under sitt lopp genom Nubien och Egypten har den inga bifloder och ökes ej heller genom regn. Dessa länder äro nämligen regnlösa. Vid sitt utlopp i Medelhafvet har den under tidernas lopp danat ett stort marskland, det såkallade *Delta*, hvilket allaredan i gamla tiden var namnkunnigt för sin fruktbarhet („Gosen“). Denna fruktbarhet fram-

bringas genom Nilens årliga *öfversvämningar*. När nämligen värmen under den heta årstiden smälter snön på Abessiniens berg och när det starka „sommarregnet“ faller vid öfra Nilen, uppsväller floden, strömmar öfver sina bräddar och förvandlar Egypten till en sötvattensjö. Endast dammarne och de högre liggande delarne sättas icke under vatten. Mot slutet af året faller vattnet, och den af floden efterlemnade dyn göder jorden.

I **Mellersta Afrika** rinna floderna *Senegal*, *Gambia* och den stora *Nigerfloden*. *Sudan* är, såvidt vi känna det, ett lågt och fruktbart land.

Sydafrika har berg längs kanten. I det inre finnas både öknar och fruktbara trakter.

Djurriket i Afrika afviker till en del från de öfriga verldsdelarnes, och en mängd af de största djuren har der sitt hem. Uti öfre Nilen finnas krokodiler och flodhästar, och när vintern fördrifver flyttfåglarna från de nordliga trakterna, draga stora massor af dem till nedre Nilens trakter. I Sahara finnas strutsen och zebra. Det är dock isynnerhet i Sydafrika, som de stora djuren finnas i mängd. Här lefva elefanter, noshörningar och giraffer; hjordar af strimmade hästar och olika slags antiloper jagas af lejon, och efter sin död tjena de till föda åt hyänor och sjakaler.

Invånarne i Afrika äro långtifrån så talrika som i Asien. Man känner icke noga deras antal, hvilket uppskattas till emellan 50 och 300 mill. I hela Nordafrika finnas *Araber*; i Mellersta och Sydafrika deremot *Negrer*. Negrerne äro svarta; de hafva krusigt hår och tjocka läppar. I Sydafrika finnas *Hottentotter*, hvilkas hår bildar tofvor. — Alla Araber äro muhammedaner; men de flesta Negrer äro hedningar.

1. Milländerna.

Egypten (10,000 qv. mil med 5 mill. inv.) är väl ett lydland under Turkiet, men styres af en „vicekonung“, hvilken nästan är oafhändig. Invånarne härstamma från gamla tidens Egypter. Om dessas

högre kultur vittna ännu en mängd minnesmärken, såsom tempel, obelisker och de ofantliga pyramiderna, hvilka användes till grafkamrar åt de egyptiska konungarne. De gamle Egypterne vördade nämligen sina döda högt och balsamerade dem; man finner också ännu i Egypten en mängd lik, de såkallade mumierna. — Egypten har under de sednare årtiondena begynt att gå framåt, och den märkliga *Suéskanalen* kommer att hafva stort inflytande på dess utveckling och handel. Denna kanal förenar Medelhafvet med Röda hafvet och gör sjövägen till Indien, hvilken eljest går nedanom Afrika, långt kortare.

Af **städerna** ligger *Alexandria* vid Medelhafvet och *Kairo* vid början af deltalandet. *Alexandria* anlades af Alexander den Store. *Kairo* är Egyptens hufvudstad; det har 300,000 inv. och är Afrikas största stad.

Nubien och **Abessinien** hafva inga större städer.

2. Berberiet.

I flere århundraden voro Tripoli, Tunis, Algier och Marokko *röfwarestater*, hvilka icke allenast röfvade på hafvet, utan också gjorde röfvartåg längs Medelhafvets kuster och bortförde menniskor och gods. De europeiska magterna funno sig deri och betalade till och med en årlig skatt för att skydda sina skepp. Om-sider gjorde Frankrike år 1830 slut på detta ofog genom att intaga Algier. Detta land blef således fransk egendom; men Frankrike måste i många år föra krig med de kringboende Arabstammarna, förrän dessa ville underkasta sig det franska herraväldet. Fransmännen hafva bemödat sig att derstädes utbreda den europeiska kulturen.

Tripoli lyder under en turkisk pasja.

Tunis är oafhängigt och har staden *Tunis*, hvilken är Afrikas näststörsta stad.

Algier har staden *Algier*.

Marokko beherrsas af en sultan. Hufvudstaden är *Marokko*.

3. Sahara

har endast få invånare. De lefva såsom nomader eller genom plundring af karavaner.

4. Sudàn

är väl befolkadt. Vigtigaste staden är *Timbuktù* vid gränsen af öknen. Flere karavanvägar leda till denna stad.

5. Senegambien

har fått sitt namn af floderna Senegal och Gambia. Här finnes *Gröna udden*.

6. Guinea

ligger nästan under eqvatorn och har längs kusten ett mycket osundt klimat.

7. Sydafrika.

Kaplandet är den sydligaste delen deraf och slutar i *Goda Hopps-udd*en. Det eges af Engelsmännen.

Nästan på samma tid som Columbus afseglade från Spanien, sökte Portugiserne att finna en sjöväg nedanom Afrika till det rika Indien. Efter flere försök lyckades det. Holländarne följde sedan samma väg och gjorde sig till herrar öfver Kaplandet; senare togo Engelsmännen det.

Sar.

S:t Helena eges också af Engelsmännen. Här dog Napoleon I 1821; efter att hafva förlorat slaget vid Waterloo måste han öfverlemna sig åt Engelsmännen, hvilka i 6 år höllo honom fången på denna ö. — *Madeira* eges af Portugiserne och är känt genom sin vinodling. — *Madagaskar* ligger uti Indiska hafvet.

Amerika

omfattar *Nordamerika*, 350,000 qv. mil, och *Sydamerika*, 320,000 qv. mil; de äro förenade genom *Mellersta Amerika*, hvars smalaste del kallas *Panamà-näset*.

Gränser: se kartan.

Klimatet är mycket olika, emedan Amerika sträcker sig genom alla zoner, med undantag af den södra kalla.

Hafvet. *Norra Ishafvet* är genom *Davissund* och *Baffinsviken* förenadt med *Atlantiska hafvet*. Mellan Nord- och Sydamerika bildar Atlantiska hafvet *Mejico-viken*. Genom *Magalhaenssundet* (galjangs) är Atlantiska hafvet förenadt med *Stora oceanen*. Denna bildar *Californiska viken*.

Halföar. Nordamerika har flere stora halföar, såsom *Labrador*, *Florida* och *Californien*. — Sydamerika har inga halföar och liknar häri Afrika.

Öar. Ytterst i N. ligger en mängd öar, bland hvilka *Grönland* är den vigtigaste. I Atlantiska hafvet ligger *New Foundland*. Mellan Nord- och Sydamerika ligger den stora öflocken *Vestindien*, hvilken utgöres af de 4 *Stora Antillerna* (lj), nämligen *Cuba*, *Jamaica*, *Haiti* och *Puerto Rico*, samt en mängd små öar, hvilka kallas de *Små Antillerna*. Vid södra ändan af Sydamerika ligger *Eldlandet*, hvars södra spets är *Kap Hoorn*.

Man indelar Amerika i följande delar:

1. *Grönland*. 2. *Britiska Nordamerika*. 3. De *Nordamerikanska fristaterna*. 4. *Fristaten Mejico*. 5. *Mellersta Amerika*, hvilket omfattar flere fristater. 6. De *Sydamerikanska fristaterna*. 7. *Kejsaredömet Brasilien*. 8. *Landskapet Guyana*. 9. *Landskapet Patagonien*. 10. *Vestindien*.

Längs hela Amerikas vestkust från *Kap Hoorn* till *Norra Ishafvet* sträcker sig en bergmassa, hvilken kallas *Andesbergen*. De äro längre än någon annan bergskedja på jorden och äro högst i Sydamerika; de äro dock icke så höga som *Himälaja*. *Andesbergen* äro rika på ädla metaller, såsom i *Perù* och *Mejico*, der silfver

finnes, och i Californien, der mycket guld finnes. Om vulkaner se Italien.

I **Sydamerika** ligga utom Andesbergen stora bergsländer mot Ö., såsom *Brasiliens högländ.* Mellan Andesbergen och de andra bergsländerna ligga 3 stora *lågsländer.* Hvarje af dessa genomströmmas af en ofantlig flod. *Pampas* ligga i S. och genomströmmas af *Platafloden*; *Selvas*, d. v. s. skogarne, ligga i midten och genomströmmas af *Amazonfloden*, hvilken är jordens största flod; *Llanos* (lja) ligga i N. och genomströmmas af *Orinoco-floden*. — Pampas och Llanos äro grässlätter, Selvas deremot äro betäckta med jordens största skogar, de såkallade urskogarne.

En *urskog* liknar alldeles icke våra skogar. Hos oss bestå skogarne af få trädslag, och dessa uppnå icke någon betydlig höjd. Men urskogarne innehålla flere hundra slags träd, hvilka tillika äro så höga, att våra största träd kunna finna skygd under deras kronor. Bland träden märkas isynnerhet *palmerne*, hvilka med rätta kallas „växternas furstar“. De hafva i allmänhet en smärt, ofta ända till 100 alnar hög stam utan grenar och höja sig öfver de andra träden; från toppen utgår en väldig krona af stora blad. Många af urskogens träd äro rika på blommor med starka, lysande färger, och mellan träden slingra sig så stora massor af slingerväxter, att man icke kan genomtränga skogen. Sådana urskogar finnas endast i heta zonen, der fruktbarheten befordras genom den starka värmen och de ymniga regnskurarna.

I **Nordamerika** finnes utom Andesbergen en låg bergmassa i Ö. Mellan denna och Andesbergen är ett ofantligt lågland, genom hvilket den stora *Mississippi-floden* rinner. — Nordligare, mellan fristaterna och det Britiska Nordamerika, ligga de *Canadiska sjöarne*, bland hvilka *Öfre sjön* är den största. Dessa sjöar bilda den största sötvattenmassan på jorden, och deras aflopp är *St Lawrence-floden* (lårens). Mellan två af sjöarne ligger *Niagaras* (nejägara) *vattenfall*, hvilket har 40 gånger mera vatten än Trollhättan och är det största på

jorden. — Nordligaste delen af Nordamerika utgöres af låga trakter, uppfyllda med sjöar och floder.

Gamla tidens folk visste icke, att Amerika fanns till. Den första upptäckten af Amerika skedde genom Nordbor. Omkring år 1000 kommo de till Grönland, och Leif den Lycklige landade kort derefter på östsidan af Nordamerika och kallade denna del af landet „Vinland det gode“. Denna upptäckt blef emellertid glömd, och nästan fem århundraden efter Leifs upptäckt kom *Columbus* 1492 till Vestindien. Nu följde den ena upptäcktsresan på den andra. *Spanjorerna* drogo längre mot V. till fastlandet och intogo Mejico, Mellersta Amerika och de nuvarande fristaterna i Sydamerika, der spanskan derföre nu är det allmänna språket. *Engelsmännen* kommo till östsidan af Nordamerika och utbredde sig derifrån längre inåt landet. I de Nordamerikanska fristaterna talas derföre mest engelska. *Portugiserne* landstego i Brasilien, hvilket dervid kom i deras ego. Intill utgången af det 18:de århundradet var Amerika beherrskadt af Europeerne. Först lössleto de Nordamerikanska fristaterna sig från England; derefter förlorade Spanien och Portugal sina besittningar. Båda fastländerna äro nu till största delen oafhängiga, och Europeernes viktigaste besittningar ligga i Vestindien.

De *ursprungliga invånarna* höra till två racer, nämligen Eskimåerne i N. och Indianerne i det öfriga landet. *Eskimåerne* äro ett jägare- och fiskarefolk. *Indianerne* äro kopparfärgade („rödskinn“). — Utom de invandrade *Europeerne* finnas i flere trakter *Negrer*, hvilka blifvit ditsläpade från Afrika. I långa tider hafva Negrerne lefvat som slafvar och ofta blifvit grymt behandlade; men nu äro de nästan alla fria.

De flesta invånarna i Amerika äro *kristna*. Alla religionssektter äro der spridda, och den märkligaste äro *Mormonerne*, hvilka hafva nedsatt sig i det vestliga Nordamerika vid den *Stora Saltsjön*.

Nordamerika.

1. Grönland

bebos af Eskimåer och räknas till Danmark. Klimatet är i hög grad kallt, emedan kalla hafsströmmar föra stora ismassor från Ishafvet till kusterna. Invånarne äro kristna.

2. Britiska Nordamerika

upptager en mycket stor yta, men största delen är obebodd och endast af vigt för pelsdjurens skull. Sydligaste delen kallas *Canada* och är mycket fruktbar. — Vid *New Foundland* ligger den stora banken, der en ofantlig mängd torsk fångas.

3. Nordamerikanska Fristaterna

(170,000 qv. mil med 40 mill. inv.)

eller **Förenta staterna** är nu den viktigaste staten uti Nya Verlden. De hafva nästan en lika stor yta som hela Europa, men folkmängden är icke större än Tysklands. Den tilltager emellertid mycket starkt, emedan en mängd menniskor dit utvandrar från Europa.

Allt går framåt i de Förenta staterna. Deras *industri* öfverträffar Europas med afseende på maskiner (t. ex. symaskinen). *Bergsbruket* lemnar de för industrin nödvändiga stenkolen, hvilka här finnas i vida större mängd än uti England. Ett nordamerikanskt lysämne, hvilket vunnit stor spridning, är bergoljan (petroleum), och i Californien fås mycket guld. *Jordbruk* och *boskapsskötsel* äro likaledes viktiga, och der utföres mycket säd, bomull och kött till Europa. *Handel* och *sjöfart* uppnå nästan Englands och Mississippi befares af flere ångfartyg, än någon annan flod på jorden. Jernvägarne hafva en större utsträckning än hela Europas, och man har nyligen förenat öst- och vestkusten med en jernväg, som går från New York till San Francisco.

Hela landet är indeladt i omkring 40 *fristater*. Öfver dem alla stå *generalkongressen* i Washington och *presidenten*. För några år sedan uppstod der ett inbördes krig mellan de nordliga och sydliga staterna, isynnerhet emedan nordstaterna ville upphäfva slafveriet. Sydstaterna förlorade, och slafvarne hafva blifvit fria.

Af **städerna** ligga i Ö. *Boston*, *New York* (nju), *Philadelphia* och *Washington* (våsjington). — Dessa städer äro mycket folkrika. *New York* har 1 mill. inv. och är Amerikas vigtigaste handelsstad. *Washington* har endast 100,000 inv., men är hufvudstaden.

I det inre landet ligger *Chicago* (tsji), hvilken driver den största spanmålshandel på jorden. Vid *Mississippis* utlopp ligger *New Orleans*.

Ytterst i V. ligger *San Francisco* i det guldrika Californien. Likasom flere af Nordamerikas städer har den uppblomstrat inom kort tid. Då man hade upptäckt guld, tillströmmade många tusende människor.

4. **Mejico.**

Största staden är hufvudstaden *Mejico*.

5. **Mellersta Amerika**

har inga större städer. Öfver Panamånäset går en jernväg, och man har länge tänkt på att gräfva en kanal genom näset. På detta sätt skulle sjövägen från det östra till det vestra Amerika mycket afkortas.

Sydamerika.

6. **De Sydamerikanska Fristaterna**

tillhörde likasom *Mejico* och *Mellersta Amerika* Spanien. Vid befrielsen delade de sig i flere stater, men oaktadt

sedan denna tid ett halft århundrade förflutit, lida de af ständiga oroligheter.

Bland dessa fristater märkas i V. *Ecuador* med hufvudstaden *Quito* (kito), som ligger under eqvatorn på en högslätt, på hvilken en evig vår herrskar; der-näst *Peru* med rika silfvergrufvor och *Chile* (tsjile) med sjöhandelsstaden *Valparaiso*. — I Ö. ligger vid Plata-floden staden *Buenos Ayres*, som utför en mängd kött och hudar af de förvildade boskaphjordarna, hvilka lefva på Pampas.

7. Kejsaredömet Brasilien.

(150,000 qv. mil med 12 mill. inv.)

Detta vidsträckta land är mycket rikt på natur-alster, men har endast få inbyggare, och endast kusten är odlad. Bland *produkterna* märkas kaffe och diamanter.

Viktigaste **staden** är hufvudstaden *Rio Janeiro* (dsjanè-iro), som är Sydamerikas största stad med 400,000 inv.

8. Guyana

är fruktbart och koloniseradt af Europeer.

9. Patagonien

är ofruktbart och glest befolkadt.

10. Westindien

är af mycken vikt, emedan öarne hafva ett ypperligt klimat och äro mycket bördiga. *Produkterna* äro tobak, socker och kaffe.

Öarne egas af flere europeiska stater. Af de **Stora Antillerna** eger Spanien *Cuba* och *Puerto Rico* och Engelsmännen *Jamaica*; endast *Haiti* är oafhångigt. På *Cuba* ligger *Habana* (havana), som är känt genom sina cigarrer. — Af de **Små Antillerna** ega Engelsmännen de flesta.

Australien

omfattar två hufvuddelar, nämligen *Australlandet* eller *Nya Holland*, hvilket ligger mellan Stora oceanen och Indiska hafvet, samt *Australöarne*, hvilka ligga i Stora oceanen.

1. Australlandet

har likasom Afrika och Sydamerika endast få vikar och halföar. — Det ligger i den heta och den södra tempererade zonen, men har ett temligen *torrt klimat*. I följd häraf är växtligheten icke rik. Skogsträden likna icke de öfriga verldsdelarnes; de hafva nämligen styfva blad, hvilka äro stälda på kant, så att i de australiska skogarne icke finnes samma djupa skugga som i våra skogar. *Djurriket* liknar icke heller de öfriga verldsdelarnes. Af däggdjur funnos fordom inga andra än pungdjur, såsom de hoppande kängurus. Men nu hafva Europeerne infört sina husdjur, hvilka trifvas ypperligt, och fårskötseln är isynnerhet mycket viktig.

De ursprungliga *invånarne* äro ett slags Negrer, men utträngas af de invandrade Europeerne. Hela det stora landet (140,000 qv. mil) har endast 1½ mill. inv. eller mindre än Finland. Engelsmännen ega Australlandet.

De viktigaste *städerna* äro *Sidney* (sidni) och *Melbourne* (börn). Den sistnämnda har likasom San Francisco inom kort tid uppvuxit till en stor stad, emedan i dess omgifningar rika guldager blifvit upptäckta.

2. Australöarne.

De största af dem ligga nära Australlandet. *Tasmania* eller *Van Diemens land* ligger S. om fastlandet, *Nya Zeeland* Ö. och *Nya Guinea* N. om detsamma. De öar, hvilka ligga längre ut i Stora oceanen, äro små, men många tusende till antalet. Bland dem märkas

Vänskaps-öarne, Sällskaps-öarne och ytterst i NO. Sandwichs-öarne (sändvitsj).

De flesta af dessa öar utgöras af *korallref*. Dessa uppkomma genom de märkliga koralldjuren, hvilka bygga från den djupa bottnen ända till vattenytan. Efterhand uppkommer en ö, och denna får sina första växter genom frön, hvilka ditföras af fåglar, eller genom palmer, hvilka uppspira ur af hafvet uppkastade kokosnötter.

Invånarne utgöra endast 1 mill. Många af dem hafva antagit europeiska seder och kristendomen.

Flere bland öarne egas af *europeiska stater*. *Sandwichs-öarne* styras af en oafhängig konung, och invånarne hafva antagit europeisk kultur. På dessa öar dödades den namnkunnige engelska sjöfararen *Cook*, hvilken har gjort sig förtjent genom sina upptäckter i Australien.

